

Vergaderjaar 2018–2019

35 001

Homogene Groep Internationale Samenwerking 2019 (HGIS-nota 2019)

Nr. 2

MEMORIE VAN TOELICHTING

Inhoudsopgave

1.	LEESWIJZER	2
1.1	Wat is de HGIS?	2
1.2	Opzet HGIS-nota 2019	2
2.	BELEIDSKADER 2019	4
2.1	Voor Nederland, Wereldwijd	4
2.2	Een wereld in verandering – buitenland is binnenland	4
2.3	Investeren in perspectief	8
2.4	Departementen en postennet – intensivering voor Nederlanders wereldwijd	11
3.	HGIS NAAR BELEIDSTHEMA'S	12
4.	BIJLAGEN	37
	Bijlage 1: De HGIS-verticaal: wijzigingen na de Miljoenennota 2018	37
	Bijlage 2a: De HGIS-uitgaven horizontaal: meerjarencijfers per begroting en per begrotingsartikel	38
	Bijlage 2b: De HGIS-ontvangsten horizontaal: meerjarencijfers per begroting en per begrotingsartikel	48
	Bijlage 3: Berekening ODA-plafond 2018–2023, realisatie ODA-prestatie 2017 en raming ODA-prestatie 2018–2023	50
	Bijlage 4: De ODA-uitgaven naar beleidsthema	52
	Bijlage 5: De geplande ODA-uitgaven BHOS-begroting per regio in 2019	54
	Bijlage 6: De non-ODA uitgaven naar beleidsthema	62
	Bijlage 7: Internationale Klimaatfinanciering voor ontwikkelingslanden 2019	65
	Bijlage 8: Internationale inspanningen voor migratie 2019	67

1. LEESWIJZER

1.1 Wat is de HGIS?

De Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) is sinds 1997 een budgettaire constructie binnen de rijksbegroting. In de HGIS worden de uitgaven van de verschillende ministeries op het gebied van het buitenlandbeleid gebundeld, waarmee de onderlinge samenhang geïllustreerd wordt. Dit bevordert de samenwerking en de afstemming tussen de betrokken ministeries. De HGIS vormt daarmee een belangrijk instrument voor een geïntegreerd en coherent buitenlandbeleid.

Binnen de HGIS wordt onderscheid gemaakt tussen de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking die voldoen aan de criteria voor officiële ontwikkelingssamenwerking (*Official Development Assistance*, ODA) en de overige uitgaven voor het buitenlands beleid (non-ODA).

De Minister van Buitenlandse Zaken coördineert het Nederlandse buitenlandbeleid en daarmee de HGIS. De Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking heeft een coördinerende bevoegdheid voor de uitgaven aan ODA binnen de HGIS.

Twee keer per jaar wordt de Tweede Kamer geïnformeerd over de ontwikkelingen binnen de HGIS. Op Prinsjesdag wordt de HGIS-nota aangeboden en op Verantwoordingsdag wordt het HGIS-jaarverslag aangeboden aan de Staten-Generaal. Deze documenten geven een integraal overzicht van alle uitgaven op het terrein van internationale samenwerking, die op de verschillende departementale begrotingen staan.

Buitenlandse betrekkingen zijn een zaak van het Koninkrijk der Nederlanden: Nederland in Europa, Aruba, Curaçao en Sint Maarten, alsmede de Nederlandse openbare lichamen in het Caribisch gebied (Bonaire, Sint Eustatius en Saba). Waar de HGIS-nota spreekt over «Nederland» of «Nederlands» wordt daarmee bedoeld: «(van) het Koninkrijk der Nederlanden», tenzij het gaat om zaken die specifiek het land Nederland betreffen, zoals het EU-lidmaatschap en ontwikkelingssamenwerking.

1.2 Opzet HGIS-nota 2019

De HGIS-nota 2019 geeft inzicht in de begrote middelen voor internationale samenwerking in 2019. In het beleidskader worden de politieke hoofdlijnen van het buitenlandbeleid geschetst. Daarna wordt per beleidsthema nader ingegaan op de accenten in het begrotingsjaar 2019. De indeling naar acht beleidsthema's en een categorie overig is gebaseerd op een samenstelling van de indelingen van de begroting van Buitenlandse Zaken en de begroting voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

De toelichtende teksten zijn ontleend aan de Memories van Toelichting bij de begrotingen voor 2019 van de verschillende ministeries en geven een overzicht in vogelvlucht. Voor een gedetailleerde toelichting wordt verwezen naar de respectievelijke begrotingen.

Na de beleidsthema's volgen acht bijlagen. In deze bijlagen worden gegevens, die verspreid staan over verschillende departementale begrotingen, gebundeld tot een overzichtelijk geheel:

Bijlage 1	Deze geeft een overzicht van de begrotingsontwikkelingen binnen de HGIS tussen de HGIS nota 2018 en HGIS nota 2019
Bijlagen 2a en 2b	Hierin worden alle buitenlanduitgaven en -ontvangsten gepresenteerd per departement
Bijlage 3	geeft een berekening van het ODA-plafond voor de periode 2018–2023
Bijlagen 4 en 5	Hierin wordt een totaaloverzicht gegeven van de buitenlanduitgaven die als officiële ontwikkelingshulp (ODA) kwalificeren, respectievelijk per beleidsthema en per regio
Bijlage 6	Een overzicht van de non-ODA uitgaven per beleidsthema
Bijlage 7	Hierin wordt een raming van de verwachte publieke klimaatuitgaven voor ontwikkelingslanden in 2019 gepresenteerd
Bijlage 8	betreft een uiteenzetting van de internationale inspanningen in 2019 op het terrein van migratie

2. BELEIDSKADER 2019

2.1 Voor Nederland, wereldwijd

Ons Koninkrijk is nauw verbonden met de rest van de wereld. Wat ver weg gebeurt, raakt ons dichtbij. Denk aan terrorisme, vluchtelingenstromen en klimaatverandering. Maar de wereld biedt ook kansen. Voor bedrijven, reizigers en studenten bijvoorbeeld.

De inzet van het kabinet is om bij te dragen aan een veiliger en welvarender Koninkrijk en steun te verlenen aan Nederlanders waar ook ter wereld. Samen met onze partners in Nederland, Europa en het buitenland zetten we ons 24/7 in voor een eerlijke en duurzame wereld. We staan pal voor Nederlandse belangen en universele waarden. Dat doen we door samen te werken met andere landen en internationale organisaties, bijvoorbeeld om mensenrechten te waarborgen en de *Sustainable Development Goals* te halen.

Ieder uur van de dag zijn we wel ergens op de wereld actief voor Nederlanders in het buitenland. Of ze daar nu wonen, werken, studeren of op vakantie zijn: wij staan voor ze klaar. Ook in geval van nood. Dit doen we vanuit Den Haag en via ons wereldwijde netwerk van 140 ambassades en andere vertegenwoordigingen. Overal dichtbij. Voor Nederland, wereldwijd.

2.2 Een wereld in verandering – buitenland is binnenland

Het gaat goed met ons land. Nederland zit economisch in de lift en behoort op veel terreinen tot de wereldtop. Denk aan persvrijheid, innovatie, het sociale vangnet, concurrentiekracht en internetdichtheid. Nederlanders zijn de afgelopen jaren steeds positiever geworden over de ontwikkelingen in eigen land, onder andere op economisch terrein.

De kansen die het buitenland biedt zijn overduidelijk. Nederland is een handelsland bij uitstek. Veel Nederlandse ondernemers investeren en handelen met het buitenland. Nederland kent een sterke oriëntatie op de open Europese markt en traditionele handelspartners, en krijgt een steeds sterkere positie op de groeimarkten buiten Europa. Voor de Caribische delen van het Koninkrijk liggen kansen vooral op het Westelijk Halfrond. Nederlanders genieten van de diversiteit aan internationale producten en diensten, gaan op vakantie in het buitenland, studeren en werken internationaal en hebben wereldwijd contact via sociale media. Nederland is een innovatief en hoogwaardig kennisland en heeft veel te bieden aan het buitenland, onder andere bij het oplossen van maatschappelijke uitdagingen en op het gebied van sleuteltechnologieën zoals ICT en kunstmatige intelligentie, nano-, kwantum- en biotechnologie. Nederland heeft tegelijkertijd baat bij internationale innovatiesamenwerking met andere kenniseconomieën. De democratisering van informatiestromen biedt nieuwe mogelijkheden voor burgerparticipatie en internationale samenwerking. De verbeterde aansluiting op internationale onderwijssystemen maakt wetenschappelijke kennisuitwisseling steeds makkelijker. En zorgt ervoor dat studenten over de grens ervaringen op kunnen doen.

De verwevenheid tussen buitenlandse en binnenlandse ontwikkelingen komt ook naar voren bij de verschuivingen in het geopolitieke en economische krachtenveld. De positie van ons Koninkrijk in de wereld verandert. Verschuivende machtsverhoudingen zetten de traditionele

naoorlogse verhoudingen onder druk. Dat geldt ook voor de rol van multilaterale organisaties. Er is sprake van veranderend Amerikaans leiderschap, terwijl grootmachten als Rusland en China steeds openlijker hun geopolitieke invloed laten gelden. Daarnaast komen nieuwe regionale mogendheden op die wereldwijd invloed uitoefenen. Sommige buurlanden van de EU gedragen zich steeds assertiever en soms agressiever.

Ook in onze eigen samenleving is de «lange arm» van enkele landen soms ongemakkelijk dichtbij. Ongewenste inmenging vanuit het buitenland staat haaks op de integratiedoelstellingen van het kabinet en kan op gespannen voet staan met onze waarden. Ongewenste buitenlandse financiering van Nederlandse religieuze instellingen is een voorbeeld van dergelijke ongewenste buitenlandse beïnvloeding, net als verspreiding van desinformatie door statelijke actoren. In de bilaterale betrekkingen die we met ons diplomatieke netwerk onderhouden, zoeken we actief de samenwerking waar sprake is van gedeelde belangen. Waar nodig gaan we de dialoog aan om verschillen van inzicht aan te kaarten. Ook binnen het multilaterale systeem schakelt Nederland op verschillende fronten, waaronder binnen de EU en de VN. Het Nederlandse lidmaatschap van de VN-Veiligheidsraad in 2018 heeft het Koninkrijk op de kaart gezet als serieuze partner voor vrede, rechtvaardigheid en ontwikkeling wereldwijd.

De verschuiving van de economische macht richting het Verre Oosten zet door. Het aandeel van de EU en de VS in de wereldeconomie is de afgelopen jaren verder afgenomen. De EU moet intern de zaken op orde hebben en eensgezindheid bewaren om stand te houden in dit verschuivende speelveld. De Brexit krijgt een grote invloed op de interne dynamiek van de EU. Mogelijk vermindert het politiek en economische gewicht van de Unie. Nederland zoekt in deze veranderende context in toenemende mate naar samenwerking met wisselende coalities binnen de EU.

Nederlanders maken zich meer zorgen om hun veiligheid dan een aantal jaar geleden, ondanks afgenomen criminaliteitscijfers. Dit heeft te maken met buitenlandse veiligheidsdreigingen die ook in het binnenland doorwerken. Denk aan terroristische aanslagen, de gewelddadige conflicten in de ring rond Europa, militaire dreiging in het oosten van Europa, instabiliteit in de Caribische regio, ongewenste buitenlandse inmenging, cyberdreiging en de dreiging van chemische, biologische, radiologische en nucleaire wapens. Om de veiligheid van alle Nederlanders zo goed mogelijk te waarborgen, heeft het kabinet besloten intensiever in te zetten op veiligheid. Aan het begin van deze regeerperiode publiceerde het kabinet al een nieuwe Geïntegreerde Buitenland- en Veiligheidsstrategie (GBVS). De ontwikkelingen in onder andere Syrië, Rusland, Turkije, Iran, Jemen, Libië, Venezuela, het Midden-Oosten vredesproces en de kwestie MH17 vragen in 2019 onverminderd onze aandacht.

Multilateralisme en coalities – een realistische en creatieve benadering
Nederland treedt bij voorkeur op in samenwerking met andere landen om zo effectief mogelijk te werken aan een veilige en welvarende wereld. Dit doet Nederland zowel in multilateraal als in coalitieverband. Nederland is voor zijn veiligheid en welvaart in grote mate afhankelijk van een voorspelbare wereldorde geregeerd door het internationaal recht. Dankzij coalitevorming en multilateralisme hebben we belangrijke diplomatieke successen kunnen boeken. De EU-Turkije-verklaring, het akkoord over het

Iraanse nucleaire programma – dat de VS die eenzijdig heeft opgezegd doet daar niets aan af –, de totstandkoming van duurzame ontwikkelingsdoelen, het klimaatakkoord van Parijs, de succesvolle bestrijding van ISIS; het zijn allemaal voorbeelden van het nut en de noodzaak van gezamenlijk internationaal optreden. Hierbij blijft het belangrijk om ook met minder gelijkgestemde landen in gesprek te blijven. Zelfs als er fundamentele meningsverschillen bestaan. Op het terrein van ontwikkelingssamenwerking zijn de Sustainable Development Goals (SDG's), zoals overeengekomen door de Verenigde Naties, de internationale leidraad.

Het akkoord van Parijs is een voorbeeld van een doorbraak waarvoor Nederland zich hard heeft gemaakt. Klimaatverandering en energiegevoeligheid wereldwijd hebben direct effect op de klimaat- en energiesituatie in ons land. Nederland neemt zijn verantwoordelijkheid en draagt ook internationaal substantieel bij aan het behalen van de doelstellingen van Parijs, bijvoorbeeld door klimaatfinanciering. Zo investeert Nederland in andere landen om hen te helpen om de doelstellingen van Parijs te behalen. Dankzij de binnenlandse transitie richting duurzame energie is Nederland op termijn minder afhankelijk van fossiele brandstoffen uit bijvoorbeeld het Midden-Oosten en Rusland. De Nederlandse klimaat- en energieambities bieden bovendien kansen wereldwijd voor innovaties van Nederlandse bedrijven, zoals op het gebied van windenergie op zee en elektrisch vervoer.

Internationale rechtsorde onder druk

Respect voor internationaal recht, multilaterale samenwerking en de democratische rechtsstaat zijn fundamenteel voor onze welvaart en veiligheid. Ze staan garant voor een stabiele internationale orde. Mensenrechten vormen niet voor niets een hoeksteen van het Nederlandse buitenlandbeleid. Fundamentele rechten van het individu worden te vaak geofferd aan welvaartsgroei of stabiliteit voor de gemeenschap. *Rule of Law* wordt *Rule by Law*. Onwelgevallige informatie wordt bestempeld als nepnieuws of vervangen door een alternatief verhaal. De liberale wereldorde moet hierin eensgezind optreden met een sterk, inclusief en eerlijk verhaal waarin ontwikkeling, veiligheid en mensenrechten hand in hand gaan. Ook binnen de EU zijn gedeelde waarden, respect voor de rechtsstaat, democratie en het naleven van regels en afspraken voor sommige lidstaten niet langer vanzelfsprekend. Wanneer de democratische rechtsstaat verder afbrokkelt, tast dit de kern van de Europese Unie aan. Dit leidt tot een gebrek aan eenheid en daadkracht die we juist nodig hebben om gezamenlijke uitdagingen het hoofd te bieden.

Gastland voor internationale organisaties

Nederland is een belangrijk gastland van internationale organisaties. Den Haag, als stad van Vrede en Recht, behoort met Brussel, Genève en Wenen tot de internationale top van vestigingsplaatsen. Inmiddels zijn er bijna 40 internationale organisaties in Nederland gevestigd, waar in 2019 nog het Europees Medicijn Agentschap (EMA) bij komt. Het gastlandschap voor internationale organisaties is een pijler van de invulling van artikel 90 van de Nederlandse Grondwet, die stelt dat de regering de ontwikkeling van de internationale rechtsorde bevordert. Het draagt bij aan de reputatie van Nederland in het buitenland en aan het Nederlandse internationale netwerk. De aanwezigheid van internationale organisaties levert een positieve bijdrage aan de Nederlandse economie, zowel door directe uitgaven van deze organisaties in Nederland als via bedrijven die in het kielzog van internationale organisaties naar Nederland komen.

Migratie

Gezien de complexiteit van het migratievraagstuk heeft het kabinet besloten tot het formuleren van een integrale migratieagenda¹. Deze agenda is de komende jaren leidend voor de Nederlandse inspanningen op het gebied van migratie. De integrale benadering is opgesteld vanuit de gedachte dat overheidshandelen vanuit verschillende beleidsterreinen in binnen- en buitenland een samenhangend geheel moet vormen. Het is noodzakelijk om beleid te ontwikkelen en uit te voeren dat zich richt op alle delen van de migratieagenda, in samenwerking met alle relevante spelers. De zes pijlers van de migratieagenda zijn: 1) het voorkomen van irreguliere migratie, 2) het versterken van de opvang en bescherming voor vluchtelingen en ontheemden in de regio, 3) een solidair en solide asielstelsel binnen de Europese Unie en Nederland, 4) minder illegaliteit en meer terugkeer, 5) bevorderen legale migratieroutes en 6) het stimuleren van integratie en participatie. Prioriteiten zijn de bescherming van de mensenrechten, het voorkomen van irreguliere migratie, het tegengaan van mensensmokkel en -handel, beter grensmanagement en het bevorderen van terugkeer en herintegratie. De inzet is vooral gericht op de belangrijkste transit- en herkomstlanden van waaruit Nederland de grootste migratiedruk ervaart.

Instabiliteit en veiligheid

Het internationale veiligheidsbeleid is de ruggengraat van ons buitenlands beleid. Vanwege de directe raakvlakken met onze eigen veiligheid heeft het kabinet ervoor gekozen de internationale inzet voor veiligheid te intensiveren. Dit doen we door te investeren in diplomatie, defensie en ontwikkelingssamenwerking. De Geïntegreerde Buitenland- en Veiligheidsstrategie (GBVS), maar ook de BHOS nota «Investeren in Perspectief» is daarbij leidend. Samenvattend is de strategie gebaseerd op de pijlers «voorkomen», «verdedigen» en «versterken». De GBVS staat voor een realistische aanpak: anticiperend en preventief waar mogelijk, robuust waar noodzakelijk. En met een duidelijke focus op de landen en regio's die het meest relevant zijn voor de veiligheid van Nederland en de Caribische delen van het Koninkrijk. Bij deze geïntegreerde veiligheidsbenadering zet Nederland alle relevante beleidsinstrumenten en actoren in.

Deelname aan militaire missies en operaties vormt een onlosmakelijk onderdeel van de internationale inzet van het kabinet voor een veilig Nederland. De Nederlandse inzet in vredesmissies en crisisbeheersingsoperaties richt zich met name op de regio's rond Europa. Daarbij wil Nederland een betrouwbare partner zijn. Zoals ook gemeld in de Kamerbrief toekomstige inspanningen in missies en operaties heeft het kabinet dan ook besloten om in 2019 de bijdrage aan de Resolute Support missie te intensiveren en voort te zetten tot en met 2021, de huidige bijdrage aan de vooruitgeschoven NAVO-aanwezigheid in Litouwen voort te zetten tot en met 2020 en de intentie aangekondigd om een proportionele bijdrage te leveren aan de NAVO-capaciteitsopbouwmissie in Irak. Het kabinet heeft tevens besloten om de huidige bijdrage aan MINUSMA per 1 mei 2019 te beëindigen. In de tweede helft van 2018 is het kabinet voornemens besluiten te nemen over een mogelijke hernieuwde maritieme inzet en bijdrage aan de strijd tegen ISIS.

De snelle technologische ontwikkelingen op het gebied van informatie-technologie zijn een motor achter onze welvaart. Maar ze vormen ook een risico als kwaadwillenden hiermee onze veiligheid kunnen aantasten,

¹ Kamerstuk [19 637 nr. 2375](#).

bijvoorbeeld door cyberaanvallen of ongewenste beïnvloeding van het publieke debat. Nederland investeert daarom in een ambitieuze cybersecurity-agenda. Ook maken we ons internationaal sterk voor de erkenning van het internationaal recht als regulerend kader voor het cyberdomein. Versterking van de cyberafschrikking en het achterhalen van daders van cyberaanvallen (attributie) zijn thema's die ook in 2019 prominent op de agenda staan. Defensie, JenV, BZK en BZ werken bij de uitvoering van het internationale cyberbeleid daarbij nauwgezet samen.

Effectieve Europese samenwerking

Europa gaat in 2019 een jaar van veranderingen tegemoet. Oorzaken zijn de Brexit, de verkiezingen voor het Europees parlement, de installatie van een nieuwe Europese Commissie en de onderhandelingen over het volgende Meerjarig Financieel Kader voor de periode 2021–2027. Op 29 maart 2019 verlaat een lidstaat, zoals het er nu voor staat, voor het eerst in de geschiedenis de Europese Unie. Het vertrek van het Verenigd Koninkrijk (VK) raakt ons allemaal: de Unie als geheel maar zeker ook Nederland als toegangspoort tot het continent. Samen met onze Europese partners zet Nederland zich in voor goede en brede afspraken over het terugtrekkingsakkoord, de overgangperiode en de toekomstige relatie met het VK. Onder het motto «*prepare for the worst, hope for the best*» bereiden alle departementen zich voor op de uittreding. Daarbij houdt Nederland rekening met noodzakelijke voorbereidingen voor een *cliff edge* Brexit (*contingency planning*). Ook bereiden we ons voor op een nieuwe relatie met het VK (*preparedness*). De Minister van BZ treedt op als coördinerend bewindspersoon.

De Brexit laat zien dat draagvlak voor de Europese Unie niet vanzelfsprekend is. De EU wekt vaak hoge verwachtingen die ze niet altijd waarmaakt. De realiteit van het leven van Europese burgers is soms ver verwijderd van de besluitvormingsprocessen in Brussel. De verkiezingen voor het Europees Parlement in mei 2019 en de vorming van een nieuwe Commissie zijn een nieuwe kans om deze afstand te verkleinen. Tegelijkertijd blijft een stevige rol van nationale parlementen essentieel voor het draagvlak.

Nederland wil voortrekker zijn binnen een daadkrachtige Europese Unie. Een Unie die in staat is om gezamenlijke uitdagingen het hoofd te bieden. Om resultaten te boeken die lidstaten alleen niet kunnen bereiken. Een Unie die bijdraagt aan duurzame welvaart, veiligheid en stabiliteit.

2.3 Investeren in perspectief

Welvaart en veiligheid in Nederland zijn nauw verbonden met de wereld om ons heen. Dit biedt kansen en uitdagingen. In veel opzichten gaat het steeds beter in de wereld: het aantal mensen dat in extreme armoede leeft is flink gedaald en de toegang tot basisvoorzieningen zoals schoon water, gezondheidszorg en onderwijs is sterk verbeterd. De economische groei in veel ontwikkelingslanden ondersteunt deze vooruitgang. Ook de Nederlandse economie staat er goed voor. Nederland is een groot handelsland en één van de meest innovatieve en concurrerende landen ter wereld. Tegelijkertijd zijn er grote veranderingen en serieuze uitdagingen waar het beleid voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking op moet inspelen: meer conflicten en instabiliteit, grote vluchtelingen- en migratiestromen, de resterende extreme armoede in ontwikkelingslanden, hoge bevolkingsgroei in sommige regio's, klimaatverandering, ongelijk verdeelde kansen, snelle technologische ontwikkelingen en digitalisering,

opkomend protectionisme, scherpe internationale concurrentie en een dreigende handelsoorlog.

De zeventien duurzame ontwikkelingsdoelen voor 2030 (*Sustainable Development Goals* – SDGs) zijn de internationale leidraad voor het beleid op het terrein van internationale handel en ontwikkelingssamenwerking. De SDGs vormen de ultieme preventieagenda: hieraan werken is een investering in het voorkomen van conflict en instabiliteit. De SDGs bevorderen de mensenrechten en de rechten van vrouwen en meisjes. Ze hebben de ambitie om vooral verbeteringen te realiseren voor mensen die het meest achtergesteld zijn (*leave no one behind*). De SDGs zijn tegelijkertijd een agenda voor innovatie en bieden het bedrijfsleven kansen om met innovatieve oplossingen voor de SDGs nieuwe markten aan te boren. De SDGs bieden voor het eerst een universele agenda voor internationale samenwerking.

Zoals beschreven in de nota *Investeren in Perspectief* werken we aan vier nauw verbonden hoofddoelen:

- voorkomen van conflict en instabiliteit;
- verminderen van armoede en maatschappelijke ongelijkheid;
- bevorderen van duurzame inclusieve groei en klimaatactie wereldwijd;
- versterken van het internationaal verdienvermogen van Nederland.

Onderdeel hiervan is het verbeteren van de opvang en de bescherming van vluchtelingen en ontheemden in de regio en het tegengaan van irreguliere migratie. Rode draad door het BHOS-beleid is het werken aan gendergelijkheid en de versterking van de positie van vrouwen en meisjes. De achterstelling van vrouwen is zichtbaar in alle aspecten van de samenleving. Dit betekent dat gendergelijkheid vraagt om actieve aandacht in alle onderdelen van het beleid. Vooruitgang boeken op de doelen van het BHOS-beleid vergt samenwerking met partners in Nederland en de rest van de wereld. De Europese Unie (EU) en gelijkgezinde EU-lidstaten zijn hierbij natuurlijke partners, naast de multilaterale ontwikkelingsbanken en VN-instellingen. Nederland werkt ook samen met bedrijven, kennisinstellingen en het maatschappelijk middenveld. Hun kennis en kunde zijn onmisbaar bij de aanpak van de grote maatschappelijke uitdagingen waarvoor we staan.

Duurzame ontwikkeling, handel en investeringen

Het kabinet zorgt voor samenhang in het buitenlandbeleid en zorgt zo voor meer effectiviteit. Het zet in op synergie tussen duurzame ontwikkeling, handel en investeringen. Economische groei en toegang tot buitenlandse markten voor ontwikkelingslanden zijn onderdeel van het ontwikkelingsbeleid. Het kabinet gebruikt de relaties met ontwikkelende en opkomende landen om die markten te ontsluiten voor het Nederlands bedrijfsleven. Onze innovatieve kracht en capaciteit maakt het kabinet toepasbaar voor ontwikkeling. Het kabinet zet zich bovendien in voor de belangen die wij delen met ontwikkelingslanden.

Ontwikkelingssamenwerking

Het kabinet richt zich in zijn beleid voor ontwikkelingssamenwerking meer op het voorkomen van conflicten en het tegengaan van instabiliteit en onveiligheid. Armoede, conflict, terreur, klimaatverandering, bevolkingsgroei en irreguliere migratie zijn nauw met elkaar samenhangende problemen. In de nabijheid van Europa heeft een groeiend aantal landen hiermee te kampen, met name in West-Afrika/Sahel, Hoorn van Afrika, het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Bovendien concentreert extreme armoede in de wereld zich vooral in fragiele regio's. Het is in ieders

belang om de grondoorzaken hiervan in samenwerking met de landen zelf aan te pakken. De genoemde regio's zijn de nieuwe focusregio's voor ontwikkelingssamenwerking geworden. De bestaande inzet op het gebied van water, landbouw, seksuele & reproductieve gezondheid en rechten (SRGR), klimaat, rechtstaat en ontwikkeling van de private sector wordt meer gericht op de focusregio's.

De snelgroeiende groep jongeren in deze regio's heeft perspectief nodig op een toekomst met werk, onderwijs, gelijke kansen en veiligheid. Versterking van de positie van vrouwen en meisjes is ook hier een cruciale factor. Daarom investeert het kabinet in programma's voor juist deze groepen. Er wordt in 2019 EUR 60 miljoen meer geïnvesteerd in nieuwe programma's voor (beroeps)onderwijs, werk en inkomen voor jongeren en vrouwen in de focusregio's vanuit de beleidsartikelen 1.3 en 3.4. De gezamenlijke inzet voor stabiliteit, armoedebestrijding en inclusieve groei is ook een investering om structureel en op langere termijn de druk van vluchtelingen, intern ontheemden en migranten te beperken.

Een proactieve handels-, innovatie- en investeringsagenda

Voor een zo hoog mogelijk rendement op de handels-, innovatie- en investeringsbevordering moeten publieke en private partijen de handen ineen slaan. Inspanningen worden sterker geconcentreerd op markten die voor Nederland het belangrijkste zijn, en meer gericht op het mkb en startups. Nederland is de vierde meest concurrerende economie wereldwijd. Nederland dankt een derde van zijn banen en nationaal inkomen aan het buitenland. Die sterke positie is echter niet vanzelfsprekend. Het is van groot belang dat we toegang houden tot internationale markten. Daarbij gaat het om een internationaal gelijk speelveld, het bestendigen van ons aandeel op bestaande markten, het aanboren van nieuwe markten, het aansporen van bedrijven en kennisinstellingen om internationaal actief te worden en een aantrekkelijk vestigingsklimaat in eigen land. Ook moet Nederland blijven investeren in kennis, innovatie en digitalisering en zich daarop internationaal positioneren als aantrekkelijke partner.

Gendergelijkheid en empowerment van vrouwen en meisjes

Investeren in vrouwen is investeren in ontwikkeling en groei. Nederland zet zich in voor gendergelijkheid en empowerment van vrouwen en meisjes (SDG-5) en hanteert dit als doel in alle onderdelen van het BHOS-beleid. Nederland investeert specifiek in vier subdoelen: 1) vergroten deelname van vrouwen aan (politieke) besluitvorming en vrouwelijk leiderschap; 2) economische empowerment en verbetering van het economische klimaat voor vrouwen; 3) preventie en uitbanning van geweld tegen vrouwen en meisjes; 4) versterking van de rol van vrouwen in conflictpreventie en vredesprocessen, en bescherming in conflictsituaties.

Klimaatactie en mobiliseren van de private sector voor duurzame en inclusieve groei

Nederland en ontwikkelingslanden hebben een gedeeld belang bij duurzaamheid en inclusieve groei wereldwijd. Respect voor mensenrechten, natuur en milieu, en eerlijke kansen voor iedereen zijn voorwaarden voor toekomstige welvaart en ontwikkeling. Het kabinet draagt hier met de gecombineerde agenda voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking aan bij, in lijn met het klimaatakkoord van Parijs en de SDGs. Om deze hoge ambities waar te maken ondersteunen we ontwikkelingslanden om de gevolgen van klimaatverandering het

hoofd te bieden en hun economie te versterken. Ook moeten we de kansen van (digitale) technologische vooruitgang benutten. En zorgen dat de (Nederlandse) private sector met innovatieve oplossingen voor de SDGs nieuwe markten kan aanboren. Nederland maakt zich daarbij sterk voor verduurzaming van mondiale waardeketens en maatschappelijk verantwoord ondernemerschap. Ook zetten we ons in voor een toekomstbestendig multilateraal handels- en investeringssysteem dat duurzame groei en ontwikkeling stimuleert.

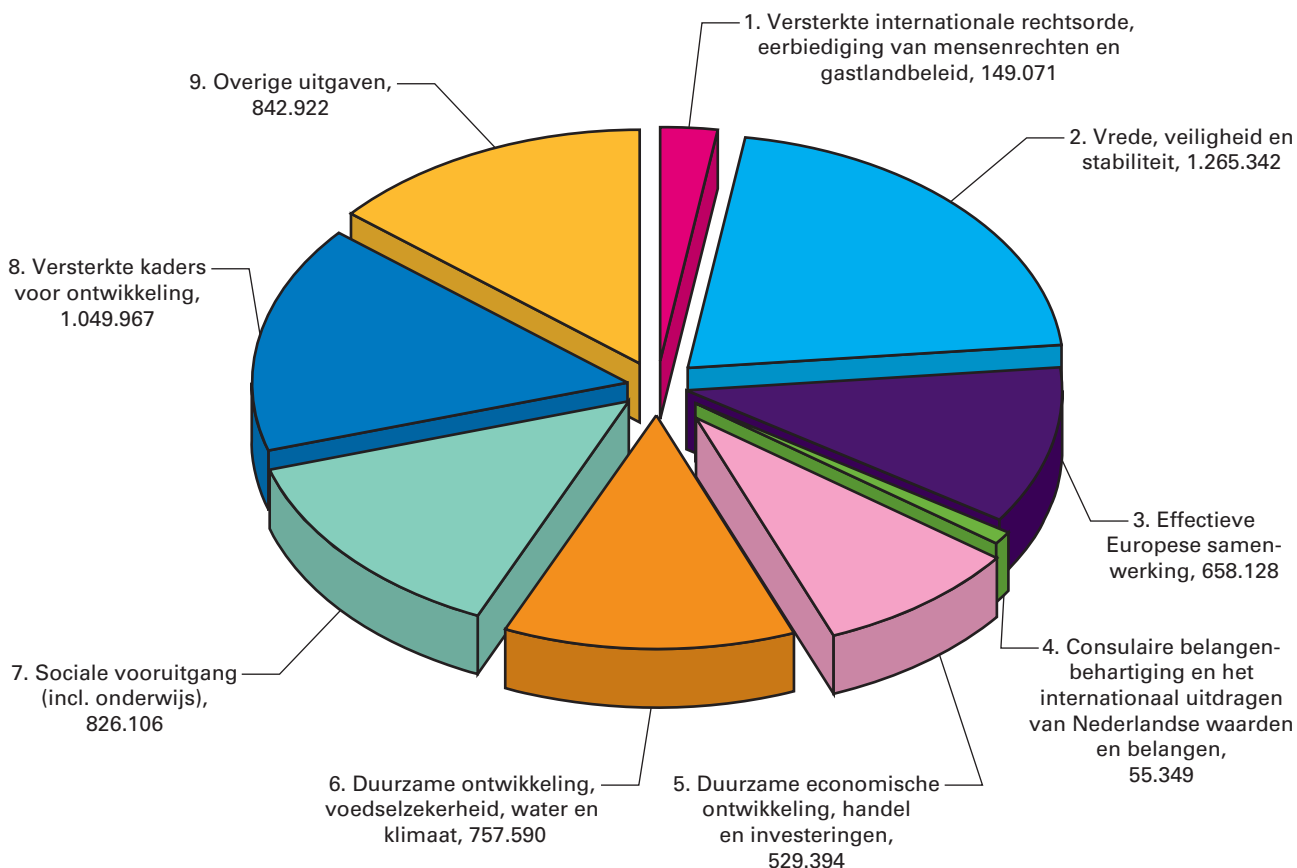
2.4 Departementen en postennet – intensivering voor Nederlanders wereldwijd

Het Kabinet heeft met het Regeerakkoord in 2017 besloten het postennet uit te breiden naar aanleiding van het AIV-advies «De vertegenwoordiging van Nederland in de wereld». Het advies stelde dat het werk van ambassades en consulaten de afgelopen jaren steeds omvangrijker en complexer is geworden. Extra middelen oplopend tot 40 miljoen euro worden gebruikt om het nieuwe beleid van het kabinet mogelijk te maken. Dit is onder meer vastgelegd in de GBVS-notitie, de BHOS-notitie en de migratiebrief. Gekozen is voor extra personele inzet in de zogenoemde ring van instabiliteit en op de prioritaire thema's migratie, veiligheid, economische groei en Europa post-Brexit. Er worden Consulaten-Generaal geopend in Bangalore (India) en Atlanta (VS), met handelsbevordering als voornaamste taak. Tevens worden – na de opening van een ambassadekantoor in Tripoli (Libië) in 2017 en Niamey (Niger) in 2018 – ambassadekantoren geopend in Ndjamena (Tsjaad) en Ouagadougou (Burkina Faso). Deze ambassadekantoren dragen bij aan een effectieve aanpak van grensoverschrijdend terrorisme, criminaliteit, irreguliere migratiestromen en het tegengaan van grondoorzaken van instabiliteit. Deze intensiveringen worden nader toegelicht in de brief over het Postennet die voor de begrotingsbehandeling van BZ aan de Tweede Kamer wordt gestuurd.

3. HGIS NAAR BELEIDSTHEMA'S

De HGIS is ingedeeld langs een 8-tal beleidsthema's en een categorie overige. Het HGIS budget voor 2019 komt uit op ca. EUR 6,1 miljard. Hiervan kwalificeert ca. 70% als *Official Development Assistance* (ODA). In onderstaand overzicht is de verdeling schematisch weergegeven.

HGIS 2019



Per beleidsthema wordt hierna specifiek ingegaan op de algemene doelstelling, de gevolgen van het beleid en een toelichting hierop. Per onderdeel is ook het ODA aandeel in de uitgaven inzichtelijk gemaakt. Verder is in bijlage 2 van deze nota een totaaloverzicht opgenomen waarin per departement aangegeven is welk deel van de uitgaven en inkomsten ODA en non-ODA betreft.

Beleidsthema 1: Versterkte internationale rechtsorde, eerbiediging van mensenrechten en gastlandbeleid

Algemeen

Het bevorderen van een goed functionerende internationale rechtsorde inclusief gastlandbeleid, met een blijvende inzet op mensenrechten, als integraal onderdeel van het buitenlandbeleid.

Een sterke rechtsorde en eerbiediging van mensenrechten maken de wereld stabiel, veiliger, vrijer en welvarender. Dit vereist goed functionerende internationale instellingen en organisaties met een breed draagvlak en voortdurende inzet tegen straffeloosheid. De positie van Nederland als gastland voor Internationale Organisaties (IO's) en diplomatieke missies, in het bijzonder organisaties met een mandaat op het gebied van vrede en recht, biedt een goed uitgangspunt voor de bevordering van de ontwikkeling van internationale rechtsorde. Deze rechtsorde is onlosmakelijk verbonden met universele mensenrechten. De bevordering van mensenrechten is een kernelement van het Nederlands buitenlandbeleid.

Budgettaire gevolgen van beleid

bedragen x EUR 1.000							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving	2017		2018		2019		
	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	
BZ	01.01 Goed functionerende internationale instellingen met een breed draagvlak	57.086	6.952	61.612	7.156	56.035	6.840
	01.02 Bescherming en bevordering van mensenrechten	57.733	37.135	59.202	37.105	63.402	37.555
	01.03 Gastlandbeleid internationale organisaties	0	0	0	0	4.050	0
JenV	33.03.10 Opsporing en vervolging; NFI	542	0	555	0	555	0
	33.03.39 Opsporing en vervolging; drugsbestrijding Suriname	54	54	200	200	200	200
	91.01.09 WIPO	229	0	252	0	252	0
	91.01.07 Europol en Eurojust	19.412	0	35.193	0	22.193	0
BZK	07.01 Werkgevers- en bedrijfsvoeringsbeleid	1.565	0	200	0	0	0
lenW	17.01 Luchtvaart	1.119	0	1.311	0	1.311	0
	18.01 Scheepvaart en havens	1.027	0	1.073	0	1.073	0
	Totaal	138.767	44.141	159.598	44.461	149.071	44.595

Financiële instrumenten

BZ

- Bijdragen (verdragscontributies) aan de VN, de bijdragen aan de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), het Internationaal Strafhof (ICC), de Carnegiëstichting (Vredespaleis) en het *International Impartial and Independent Mechanism* (bewijsvergaringsmechanisme Syrië; IIIM).
- Inzet van het mensenrechtenfonds ter ondersteuning van de volgende prioritaire thema's: vrijheid van meningsuiting en internetvrijheid, vrijheid van religie en levensovertuiging, gelijke rechten voor vrouwen

en meisjes, mensenrechtenverdedigers, gelijke rechten voor lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgender en intersekse personen (LHBTI) en bevordering internationale rechtsorde/strijd tegen straffeloosheid.

- Bijdragen aan internationale organisaties ten behoeve van verdere bescherming en bevordering van mensenrechten, met name de jaarlijkse bijdrage aan de *Office of the High Commissioner for Human Rights* (OHCHR) van de VN waarbij specifiek wordt ingezet op de ondersteuning van de speciale procedures en verdragscomités.
- Bijdrage aan huisvesting, campagnes en lobbyactiviteiten (bij acquisities) van Internationale Organisaties (IO's) in Nederland. Dit onderdeel is t/m 2018 opgenomen onder beleidsthema 4.
- Financiering van activiteiten met als doel dat de in Nederland gevestigde IO's en diplomatieke missies goed kunnen functioneren binnen de kaders van de Weense verdragen en zetelovereenkomsten, alsmede de toepasselijke Nederlandse wet- en regelgeving.
- Bijdrage aan het Speciaal Tribunaal Libanon en het Internationaal Strafhof.

JenV

- Contributie aan de World Intellectual Property Organization (WIPO).
- Bijdrage aan opsporing en vervolging Nederlands Forensisch Instituut (NFI).
- Bijdrage aan opsporing en vervolging drugbestrijding Suriname.
- Bijdrage aan de huisvestingskosten van Europol en Eurojust.

BZK

- Afrondende bijdrage van de tweedaagse conferentie *United Nations Public Service Forum* in het World Forum in Den Haag in juni 2017.

IenW

Contributies en bijdragen aan diverse internationale organisaties mede gericht op de versterking van de Nederlandse handels- en ondernemingspositie voor lucht- en scheepvaart:

- Contributie aan International Civil Aviation Organization (ICAO).
- Contributie aan de Centrale Commissie voor de Rijnvaart (CCR).
- Contributie aan de International Maritime Organization (IMO).
- Bijdrage aan de International Association of Marine Aids to Navigation and Lighthouse Authorities (IALA)
- Bijdrage aan de Donaucommissie
- Bijdrage aan de North Atlantic Ice Patrol.

Beleidsthema 2: Vrede, veiligheid en stabiliteit

Algemeen

Het bevorderen van de Nederlandse en internationale veiligheid en stabiliteit door doelgerichte bilaterale en multilaterale samenwerking en het bevorderen van democratische transitie in prioritaire gebieden, vooral in de ring rond Europa. Daarnaast het doel om vrede en veiligheid te bereiken door het voorkomen en terugdringen van conflictsituaties en het bevorderen van rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, legitieme en democratische staatsstructuren. Tevens het verlenen van noodhulp ter leniging van humanitaire nood wereldwijd.

Veiligheid is geen vanzelfsprekendheid. De internationale omgeving verandert snel en ingrijpend. Wat er in de wereld om ons heen gebeurt, heeft direct gevolgen voor onze eigen veiligheid en voor onze welvaart. Veel van de grensoverschrijdende dreigingen waaraan Nederland bloot staat, zijn van een dusdanige omvang en complexiteit dat een geïntegreerde aanpak en samenwerking in internationaal verband geboden is. Voorbeelden zijn de proliferatie van massavernietigingswapens, terrorisme en gewelddadig extremisme, ongewenste buitenlandse inmenging door statelijke actoren, grensoverschrijdende criminaliteit en cyberdreigingen.

Budgettaire gevolgen van beleid

bedragen x EUR 1.000							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving		2017		2018		2019	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	02.01 Goede internationale samenwerking ter bevordering van de eigen en bondgenootschappelijke veiligheid	17.493	0	13.215	0	11.015	0
	02.02 Bestrijding internationale criminaliteit en terrorisme	8.477	0	15.018	0	14.351	0
	02.03 Wapenbeheersing	10.176	1.941	10.955	3.252	10.794	3.252
	02.04 Bevordering van veiligheid, stabiliteit en rechtsorde in internationaal verband	192.645	72.076	225.062	75.301	226.827	75.301
	02.05 Bevordering van transitie in prioritaire gebieden	25.177	7.822	28.286	11.314	28.013	11.205
BHOS	04.01 Humanitaire hulp	261.906	260.831	362.191	361.000	370.017	369.000
	04.02 Opvang en bescherming in de regio en migratiesamenwerking	0	0	0	0	172.000	172.000
	04.03 Veiligheid en rechtstaatontwikkeling	272.295	272.295	424.788	424.788	235.243	235.243
	04.04 Noodhulpfonds	142.615	142.615	8.000	8.000	0	0
	05.03 Bijdrage aan migratie en ontwikkeling	26.435	26.435	44.000	44.000	0	0
JenV	31.03.21 Kwaliteit, Arbeidsvoorwaarden en ICT politie; internationale samenwerkingsoperaties	8.512	8.512	8.600	8.600	8.600	8.600
Defensie	01.01.01 Crisisbeheersingsoperaties/BIV (inclusief contributies)	197.553	0	265.025	0	188.482	0
	Totaal	1.163.284	792.527	1.405.140	936.255	1.265.342	874.601

Financiële instrumenten

BZ

- Jaarlijkse verplichte bijdrage aan de NAVO. Tot en met 2017 was hierin ook de Nederlandse bijdrage aan de nieuwbouw opgenomen.
- Programma Ondersteuning Buitenlands Beleid (POBB) en Veiligheidsfonds, voor kleinschalige activiteiten met een katalyserende werking die het Nederlandse veiligheidsbeleid ondersteunen.
- Het budget voor bestrijding en terugdringing internationaal terrorisme wordt structureel verhoogd. Het betreft een voortzetting van de inzet op het terrein van contraterrorisme, capaciteitsopbouw en gerichte preventie onder andere via grootschaliger projecten en intensivering van de politieke dialoog met andere landen en donoren.
- Daarnaast wordt budget vrijgemaakt om in te zetten op cybersecurity. Deze middelen worden onder meer ingezet voor het bevorderen van een normatief internationaal kader voor cyberactiviteiten en versterking van de kennispositie van de medewerkers op het gebied van cyber.
- Capaciteitsopbouw op het gebied van cyber security, cyber crime, data protectie en e-governance door middel van financiering van Nederlandse initiatieven onder het Global Forum on Cyber Expertise.
- Jaarlijkse bijdrage aan het in Den Haag gevestigde onafhankelijke *International Centre for Counter-Terrorism* (ICCT).
- Jaarlijkse bijdragen aan het Internationaal Atoomenergieagentschap (IAEA), de Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens (OPCW) en de *Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization* (CTBTO).
- Ondersteuning van kleinschalige initiatieven gericht op uitvoering van het Biologische en Toxische Wapens Verdrag (BTWC), Non-Proliferatie Verdrag (NPV) en de Ottawa Conventie.
- Bijdrage aan activiteiten onder auspiciën van het *G8 Global Partnership* op het gebied van het tegengaan van proliferatie van radiologische en nucleaire bronnen en *bio-security*.
- Verdragscontributies aan de VN-crisisbeheersingsoperaties (vredesmissies).
- Bijdragen uit het Stabiliteitsfonds voor de inzet op het snijvlak van vrede, veiligheid en ontwikkeling.
- Vanuit het Budget Internationale Veiligheid (Defensie) wordt het budget vanaf 2019 verhoogd door de jaarlijkse inzet voor de beveiliging van de hoog-risico posten op de begroting van Buitenlandse zaken op te nemen.
- Bijdragen ter bevordering van transitie in prioritaire gebieden, met name in de ring rond Europa via het in 2016 ingestelde Nederlands Fonds voor Regionale Partnerschappen (NFRP). Het NFRP bestaat uit het Matra programma gericht op (Zuid)Oost-Europa en het Shiraka-programma, gericht op de Arabische regio. Ook vanuit het Stabiliteitsfonds worden programma's in een aantal landen in deze regio's gefinancierd.

BHOS

- Bijdragen aan het wereldwijde VN-noodhulpfonds *Central Emergency Response Fund* (CERF), UN-OCHA en het Internationale Comité van het Rode Kruis (ICRC) ten behoeve van de snelle beschikbaarheid en flexibiliteit van de humanitaire hulp.
- Bijdragen aan de United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), de United Nations Relief and Works Agency (UNRWA), het United Nations Children's Fund (UNICEF) en het World Food Pro-

- gramme (WFP), eveneens ten behoeve van snelle beschikbaarheid en flexibiliteit van hulp.
- Bijdragen aan organisaties die zich bezighouden met rampenparaatheid, innovatie, veiligheid van hulpverleners en opvang in de regio, waaronder steun aan lokale autoriteiten en gastgemeenschappen.
 - Nederland draagt bij aan een partnerschap met Wereldbank/IFC/ILO/UNICEF in een strategisch samenwerkingskader waarbinnen landenspecifieke programma's worden uitgewerkt, met de focus op onderwijs en werk voor vluchtelingen en kwetsbare lokale bevolking.
 - Nederland steunt programma's gericht op onderwijs voor vluchtelingkinderen, toegang tot voorzieningen, bescherming van kwetsbare groepen en werk voor vluchtelingen en kwetsbare gastgemeenschappen.
 - Financiering van programma's van IOM en maatschappelijke organisaties in Nederland ter bevordering van vrijwillige terugkeer en herintegratie van migranten uit ontwikkelingslanden.
 - Het ondersteunen van brede partnerschappen op migratieterrein met prioritaire herkomst-, transit- en opvanglanden, door financiering van activiteiten die belangrijk zijn voor betrokken ontwikkelingslanden en die bijdragen aan beter migratiemanagement, betere bescherming en perspectieven voor vluchtelingen en gastgemeenschappen, tegengaan van uitbuiting en mishandeling van migranten, bestrijding mensensmokkel/-handel, datacollectie en onderzoek, voorkomen van irreguliere migratie en het bevorderen van terugkeer en herintegratie.
 - Bevorderen van dataverzameling inzake migratiestromen en onderzoek naar migratiemotieven en de effectiviteit van diverse interventies om de grondoorzaken van irreguliere migratie aan te pakken.
 - Landenspecifieke bijdragen aan VN-organisaties, het Internationale Rode Kruis en Nederlandse NGO's (*Dutch Relief Alliance-DRA*).
 - Bijdrage aan een legitieme en capabele overheid onder meer via een aantal grote, internationaal opererende NGO's en IGO's op het gebied van democratisering, zoals versterking van politieke partijen en parlement, en lokaal bestuur, met aandacht voor vergroting van de participatie van burgers in politieke besluitvorming. Tevens bijdrage aan het versterken van de rechtstaat zodat burgers betere mogelijkheden krijgen om hun recht te halen.
 - Vanaf 2019 staan alle budgetten voor humanitaire hulp onder subartikel 4.1. Het Relief Fund en bijbehorend subartikel 4.4 lopen dus af in 2018.

JenV

- Het leveren van een bijdrage aan internationale missies door de inzet van civiele politie en justitie experts.

Defensie

- De geïntegreerde benadering is het uitgangspunt voor de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. Om het geïntegreerde karakter te borgen, wordt de besluitvorming over het BIV (crisisbeheersingsoperaties inclusief contributies) interdepartementaal voorbereid en uitgevoerd.
- De middelen voor hervorming van de veiligheidssector, beveiliging van diplomaten en ambassades in gebieden waar dat noodzakelijk is, rechtsstaatontwikkeling en capaciteitsopbouw worden per 2019 structureel overgeheveld naar de begrotingen van BHOS (EUR 30 miljoen) en BZ (EUR 30 miljoen).
- Daarnaast wordt er ook per 2019 EUR 59,5 miljoen structureel toegedeeld aan de artikelen van de Defensiebegroting voor activiteiten

ten behoeve van training en capaciteitsopbouw, civiel-militaire capaciteiten, luchttransport ten behoeve van missies en operaties, een uitzendbare KMAR-pool en nazorg.

Beleidsthema 3: Effectieve Europese samenwerking

Algemeen

De algemene doelstelling is een effectieve Europese samenwerking om de Europese Unie en haar lidstaten zo vreedzaam, welvarend en sterk mogelijk de toekomst in te loodsen. Europa is essentieel voor onze welvaart, vrijheid en veiligheid. Een actieve opstelling van Nederland in het Europese besluitvormingsproces is dan ook in het directe belang van Nederlandse burgers en bedrijven. Door consequent en constructief optreden kan Nederland zijn invloed binnen de Europese Unie vergroten. Zo kan Nederland mede vormgeven aan ontwikkelingen in Europa die direct van invloed zijn op onze economische, sociale en politieke toekomst.

Budgettaire gevolgen van beleid

bedragen x EUR 1.000							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving		2017		2018		2019	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	03.02 Europees ontwikkelingsfonds	192.480	192.480	229.469	229.469	234.281	234.281
	03.03 Een hechtere Europese waardengemeenschap	9.800	3.920	9.720	3.888	9.720	3.888
	03.04 Versterkte Nederlandse positie in de Unie	4.277	0	5.827	0	4.827	0
VWS	02.11.06 Beschikbaarheid en productveiligheid opdrachten	134	0	0	0	0	0
	02.11.07 Beschikbaarheid en productveiligheid bijdragen aan agentschappen	2.700	0	2.700	0	2.700	0
	04.40.09 Zorgbreed beleid; inrichten uitvoeringsactiviteiten; bijdragen aan medeoverheden	0	0	1.500	0	1.000	0
Toerek.	EU-begroting	405.600	329.867	405.600	329.867	405.600	329.867
	Totaal	614.991	526.267	654.816	563.224	658.128	568.036

Financiële instrumenten

BZ

- Bijdrage aan het Europees Ontwikkelingsfonds (EOF). Dit fonds is het voornaamste middel waarmee de Europese Unie de ontwikkelingssamenwerking met de landen in Afrika, het Caraïbisch gebied en de Stille Oceaan (ACS) en de landen en gebieden overzee (LGO) uitvoert. Het budget en het programma van het 11^e EOF is voor een periode van zeven jaar (2014–2020) vastgesteld. Het grootste deel van het EOF is bestemd voor de financiering van de steun aan nationale, regionale en lokale projecten en programma's gericht op de economische en sociale ontwikkeling van die gebieden.
- Bijdrage aan de Raad van Europa: Nederland beschouwt de Raad van Europa als een belangrijke hoeder van mensenrechten, democratie en rechtsstaat in heel Europa.
- Bijdrage aan de Benelux.
- Subsidie aan European Institute for Public Administration.
- Brexit-programma's gericht op geschillenbeslechting, monitoring en toezicht, en hoe om te gaan met verschillen in regelgeving («dynamische equivalentie»). Daarnaast mogelijke studies op gebied van

geschillenbeslechting in een nieuwe relatie EU-VK en /of regelgeving, in algemene zin of in bepaalde sectoren. Alsook diverse activiteiten op het gebied van voorlichting en publieksonderzoek.

VWS

- Met vertrek van het Verenigd Koninkrijk uit de EU, heeft de Europese Commissie besloten het hoofdkantoor van de *European Medicines Agency* (EMA) naar Amsterdam te verhuizen. De Nederlandse overheid faciliteert en ondersteunt de EMA bij de verhuizing. Het College ter bevordering geneesmiddelen (CBG) ontvangt budget ter compensatie voor het wegvallen van de capaciteit en expertise van de Britse geneesmiddelenautoriteit in de beoordeling van nieuwe geneesmiddelen en voor het investeren in kennisdeling, opleiding en begeleiding binnen Europa op het dit gebied. De gemeente Amsterdam ontvangt een bijdrage voor de ondersteuning van EMA medewerkers die willen verhuizen naar Nederland.

Toerekening

- De EU-toerekening betreft het aan de HGIS toegeschreven «Nederlandse aandeel» van de begroting van de Europese Commissie (het begrotingshoofdstuk 4; «*Global Europe*»). Uit dit hoofdstuk worden diverse programma's van de EU voor internationale samenwerking gefinancierd, waaronder het Nabuurschapsbeleid, het instrument voor Ontwikkelingssamenwerking, het budget voor Gemeenschappelijk Buitenland en Veiligheidsbeleid (GBVB) en Humanitaire hulp. Het merendeel van de uitgaven valt onder de ODA-criteria. De ontwikkelingsuitgaven voor landen in Afrika, de Caraïben en de Stille Oceaan vallen onder het EOF. Via het EOF (zie onder BZ) draagt Nederland hieraan bij.

Beleidsthema 4: Consulaire belangenbehartiging en het internationaal uitdragen van Nederlandse waarden en belangen

Algemeen

Het verlenen van excellente consulaire diensten aan Nederlanders in nood in het buitenland, evenals het verstrekken van reisdocumenten aan Nederlanders in het buitenland. Daarnaast levert het Kabinet een bijdrage aan een gereguleerd personenverkeer door de Nederlandse inbreng in het Europese visumbeleid en is, naast het opstellen van ambtsberichten, verantwoordelijk voor de visumverlening kort verblijf.

Het versterken van de Nederlandse cultuursector door internationale uitwisseling en presentatie; verbindingen leggen met economische diplomatie en andere prioriteiten van geïntegreerd buitenlandbeleid, zoals het mensenrechtenbeleid en veiligheidsbeleid.

Internationaal Cultuurbeleid

De uitvoering van het Internationaal Cultuurbeleid (ICB) is een gedeelde verantwoordelijkheid van de Minister van Buitenlandse Zaken, de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Zoals opgenomen in het [beleidskader internationaal cultuurbeleid 2017–2020](#) wordt voor de versterking van de Nederlandse cultuursector gekozen voor acht focuslanden waar de meest betrokken partijen (diplomatieke posten, fondsen, DutchCulture en anderen) samen optrekken op basis van een meerjarige strategie. Daarnaast vormt een nieuwe doelstelling om met cultuur een bijdrage te leveren aan een veilige, rechtvaardige en toekomstbestendige wereld gericht op zeven landen in de ring rond Europa, waaraan met een bundeling van non-ODA en ODA-middelen op geïntegreerde wijze invulling wordt gegeven, en kleinschalige ondersteuning van culturele diplomatie wereldwijd

Budgettaire gevolgen van beleid

bedragen x EUR 1.000							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving		2017		2018		2019	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	04.01 Consulaire dienstverlening in het buitenland	13.607	0	17.750	0	13.945	0
	04.02 Samen met (keten)partners het personenverkeer reguleren	6.681	0	9.829	0	9.049	0
	04.03 Grotere buitenlandse bekendheid met de Nederlandse cultuur	6.567	0	7.856	0	7.706	0
	04.04 Uitdragen Nederlandse waarden en belangen	18.770	88	21.136	136	19.606	136
	04.05 Gastlandbeleid internationale organisaties	3.442	0	6.267	0	0	0
OCW	08.77 Internationaal onderwijs; Bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken; cultuur	426	0	426	0	426	0
	14.71/76 Cultuur; subsidies	4.640	0	4.617	0	4.617	0
	Totaal	54.133	88	67.881	136	55.349	136

Financiële instrumenten

BZ

- Verlenen van financiële- en niet financiële consulaire bijstand aan Nederlanders in nood en/of schrijnende gevallen.
- Verstrekken van reisadviezen.
- Adviseren en ondersteunen van Nederlandse gedetineerden door gedifferentieerde bezoekfrequentie, in bepaalde landen maandelijks giften aan gedetineerden, en subsidies ten behoeve van resocialisatie, extra zorg en juridisch advies.
- Verstrekken van visa kort verblijf.
- Afnemen van inburgeringsexamens.
- Verrichten van legalisaties en uitvoeren van verificatieonderzoeken.
- Samenwerking met instanties in en buiten Nederland, de EU en internationale organisaties.
- Op verzoek van het Ministerie van Veiligheid en Justitie worden algemene en individuele ambtsberichten opgesteld, waarop door J&V mede het toelatings- en terugkeerbeleid wordt gebaseerd.
- Subsidieverlening via de posten en aan DutchCulture voor internationale culturele activiteiten.
- Ondersteuning van initiatieven in zeven landen in de ring rondom Europa die de lokale cultuursector versterken, cultuurparticipatie vergroten, de leefomgeving in steden verbeteren en behoud van lokaal cultureel erfgoed verduurzamen.
- Via strategische beleidscommunicatie richt Buitenlandse Zaken zich op die doelgroepen die van belang zijn bij het ontwikkelen, bereiken en uitdragen van beleidsdoelstellingen op het terrein van buitenlandbeleid. Een belangrijke rol is daarbij weggelegd voor de media en via persoonlijke contacten als bijeenkomsten. Daarnaast worden online kanalen ingezet, zoals Facebook en twitter.
- Naar aanleiding van het in 2016 verschenen proefschrift van dr. Rémy Limpach over het gebruik van extreem geweld in toenmalig Nederlands-Indië heeft het kabinet in december 2016 opdracht gegeven tot een breed en onafhankelijk vervolgonderzoek over deze periode. Het onderzoeksvoorstel is geraamd op totaal EUR 4,1 miljoen voor de periode 2017–2020.
- Bijdrage aan publieksdiplomatie, waarmee Nederlandse ambassades activiteiten op het gebied strategische beleidscommunicatie, beeldvorming over Nederland en internationaal cultuurbeleid kunnen ondersteunen of opstarten.
- Subsidie ten behoeve van Instituut Clingendael.
- Voor uitgaven Koninklijk Huis aan staatsbezoeken, officiële bezoeken en werkbezoeken, inkomende bezoeken van hoogwaardigheidsbekleders en ontvangsten Corps Diplomatique wordt EUR 2 miljoen geraamd.
- Vanaf 2019 worden de uitgaven voor gastlandbeleid verantwoord onder beleidsthema 1; Versterkte internationale rechtsorde, eerbiediging van mensenrechten en gastlandbeleid.

OCW

- In het kader van het internationaal cultuurbeleid financieren OCW en BZ samen een internationaliseringsprogramma (zie ook beleidsthema 7).

Beleidsthema 5: Duurzame economische ontwikkeling, handel en investeringen

Algemeen

Verminderen van armoede en maatschappelijke ongelijkheid, bevorderen van duurzame inclusieve groei wereldwijd en versterken van het internationaal verdienvermogen van Nederland. Daartoe werkt Nederland aan een toekomstbestendig multilateraal handels- en investeringssysteem met aandacht voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO), versterking van de Nederlandse handels- en investeringspositie en aan versterking van de private sector en een verbeterd ondernemingsklimaat in ontwikkelingslanden.

Voor de implementatie van het regeerakkoord, waarin gevraagd wordt om een verhoogde inzet op de bestrijding van kinderarbeid, en in vervolg op de motie Van Laar en Voordewind (Kamerstuk 34 550, nr. 26), wordt per jaar EUR 15 miljoen structureel geïnvesteerd in de bestrijding van kinderarbeid. Hiervan gaat jaarlijks EUR 7 miljoen naar het op 12 juni 2018 gelanceerde Fonds Bestrijding Kinderarbeid en EUR 3 miljoen naar de bestrijding van kinderprostitutie. Voor de besteding van de overige middelen wordt onder andere gekeken naar complementaire interventies gericht op versterkte handhaving tegen kinderarbeid en de aanpak via kinderarbeidsvrije zones.

Budgettaire gevolgen van beleid

bedragen x EUR 1.000							
Begroting/beleidsterrein/artikel/omschrijving		2017		2018		2019	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BHOS	01.01 Duurzaam handels- en investeringssysteem, incl. MVO	14.771	4.587	35.023	23.145	30.553	19.075
	01.02 Versterkte Nederlandse Handels- en Investeringspositie	73.633	0	97.015	0	107.919	0
	01.03 Versterkte private sector en arbeidsmarkt in ontwikkelingslanden	339.961	335.735	339.463	333.035	385.817	379.545
	01.04 Dutch Good Growth Fund	43.629	43.629	72.650	72.650	0	0
EZK	<i>1 Goed functionerende economie en markten</i>						
	1.55 Opdrachten	0	0	136	0	149	0
	1.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	2.401	0	2.572	0	2.572	0
	<i>2 Bedrijvenbeleid: innovatie en duurzaam ondernemen</i>						
	2.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	1.389	0	2.401	0	2.384	0
	Totaal	475.784	383.951	549.260	428.830	529.394	398.620

Financiële instrumenten

BHOS

- Contributies aan internationale organisaties zoals de OESO en WTO.
- Programma's ter ondersteuning van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.

- Het Fonds Bestrijding Kinderarbeid wordt ingezet om organisaties en bedrijven te helpen kinderarbeid te bestrijden. Het budget is inclusief een structurele verhoging van EUR 5 miljoen per jaar conform het regeerakkoord.
- Financiële ondersteuning van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), de centrale uitvoeringsorganisatie voor publieke handelsbevordering.
- Het instrument *Starters International Business* (SIB) biedt startende exporteurs de mogelijkheid om samen met de Kamers van Koophandel en andere organisaties een actieplan voor export op te stellen.
- Het instrument *Partners for International Business* (PIB) ondersteunt de structurele positionering van clusters van Nederlandse bedrijven, met name uit topsectoren, op voor Nederland kansrijke markten.
- Als gevolg van het regeerakkoord is binnen dit subartikel EUR 30 miljoen per jaar toegevoegd voor werkgelegenheid ten behoeve van de bestrijding van de grondoorzaken van armoede en migratie.
- Er wordt extra ingezet op versterking van het innovatief vermogen van lokale en Nederlandse bedrijven om lokale ontwikkelingsuitdagingen aan te pakken.
- Naast de inzet op de focusregio's van de extra middelen voor werkgelegenheid voor jongeren en vrouwen en innovatie zullen ook programma's van FMO, het *Dutch Good Growth Fund* (DGGF) en het Centrum tot Bevordering van de Import uit ontwikkelingslanden (CBI) de inzet vergroten op de focusregio's. FMO zal daartoe in 2019 extra inzetten op het vergroten van toegang tot financiering voor startende bedrijven die zich richten op digitale innovaties in Sub-Sahara Afrika en de EU-nabuurshiplanden.
- Het *Dutch Good Growth Fund* (DGGF) is een revolverend fonds dat financiering verschaft voor ontwikkelingsrelevante en risicodragende investeringen en export-transacties.
- Door het behaalde succes van het *Infrastructure Development Fund* (IDF) fonds, zowel financieel (revolverendheid) als qua impact (het aantal banen dat is gecreëerd) is het plan om het IDF te vernieuwen en op te schalen, waarbij vooral meer geïnvesteerd zal worden in de focusregio's.
- Het Partnerschapsprogramma met de *International Labour Organization* (ILO).
- Bijdragen aan beleidsondersteuning en -onderzoek en evaluatie, alsmede incidentele projecten, zoals de Nederlandse deelname aan buitenlandse Wereldtentoonstellingen.
- Uitgaven ten behoeve van het Nederlands paviljoen aan de EXPO 2020 in Dubai, welke plaatsvindt van oktober 2020 tot en met april 2021. De EXPO biedt onder andere als publieksevenement een uitstekend platform om Nederland te presenteren aan een economisch zeer interessante doelgroep.
- *NB. De uitgaven voor het DGGF zijn met ingang van 2019 toegevoegd aan het beleidsartikel «versterkte private sector» (art. 1.3).*

EZK

- Contributies aan de International Telecommunications Union (ITU) en de Universal Postal Union (UPU).
- Door de bijdrage aan de *World Intellectual Property Organization* (WIPO) wordt internationale innovatie gestimuleerd door middel van een effectief internationaal systeem voor intellectueel eigendom.
- Bijdragen aan de *World Tourist Organization* (UNWTO) en de Stichting tot Bevordering van de Uitvoer.

Beleidsthema 6: Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid, water en klimaat

Algemeen

Toegenomen voedselzekerheid; verbeterd waterbeheer, drinkwater, sanitaire voorzieningen en voorlichting over hygiëne; toegenomen weerbaarheid tegen klimaatverandering en tegengaan van klimaatverandering; duurzaam gebruik natuurlijke hulpbronnen.

Internationaal werken aan groene en slimme mobiliteit, klimaatadaptatie en circulaire economie

We willen snel, slim en veilig van A naar B en de belasting voor het klimaat en de luchtkwaliteit verminderen. We willen economische groei, maar ook een gezonde leefomgeving zonder afval. En we willen droge voeten houden. Dit zijn grote maatschappelijke vraagstukken waar geen pasklare antwoorden voor bestaan. Maar met de kennis, creativiteit en innovatie die ons land in huis heeft, zijn er volop mogelijkheden. Zo maakt Nederland op duurzaamheidsgebied goede stappen.

We lopen voorop als het gaat om slimme mobiliteit (*smart mobility*) en recycling van verpakkingsmaterialen. Van onze vooraanstaande positie in watermanagement wordt inmiddels wereldwijd gebruik gemaakt, bijvoorbeeld bij trajecten als Valuing water en de activiteiten van de Watergezant. Het *Global Center of Excellence on Climate Adaptation* gaat hier nog meer aan bijdragen door Nederland te positioneren als mondiaal center of excellence op het gebied van water en klimaatadaptatie in samenwerking met andere grote internationale spelers. Het *Global Center of Excellence* richt zich met name op het versnellen van klimaatadaptatieve maatregelen door het delen/ontwikkelen van kennis, opschalen van succesvolle pilots en het bieden van financieringsoplossingen (o.a. via *bankable projects*). Dit op basis van vraag gestuurd handelen en in nauwe aansluiting met de partnerlanden van de Delta Coalitie, de Delta Alliantie en anderen.

Nu is het moment om verder de weg in te slaan om het Nederland van vandaag én morgen bereikbaar, leefbaar en duurzaam te houden. Daarmee draagt Nederland bij aan de realisatie van de 17 duurzame ontwikkelingsdoelen, die onder de Agenda 2030 zijn afgesproken, en waaraan Nederland zich gecommitteerd heeft. In deze context zet lenW zich in voor een klimaatadaptatieve en duurzame infrastructuur en leefomgeving, duurzaam waterbeheer, slimme en groene mobiliteit en circulaire economie. Deze ambities worden ondersteund door gerichte inzet in de internationale arena. Zo heeft Nederland zich gecommitteerd aan de Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling (*Sustainable Development Goals*). Europese en internationale inzet op deze ambities draagt bij aan de mondiaal bepaalde doelen van deze Agenda en biedt daarnaast economische kansen, stimuleert slimme groene investeringen, creëert banen en bevordert zo de Nederlandse innovaties en kennis die ook buiten de landgrenzen kunnen worden ingezet.

Budgettaire gevolgen van beleid

bedragen x EUR 1.000							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving		2017		2018		2019	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BHOS	02.01 Voedselzekerheid	341.528	341.528	337.295	337.295	339.295	339.295
	02.02 Water	195.426	195.426	199.283	199.283	193.714	193.714
	02.03 Klimaat	127.820	126.369	171.028	169.178	190.468	189.318
lenW	11.01 Integraal waterbeleid (Partners voor Water)	9.251	0	15.231	0	14.411	0
	19.02 Internationaal beleid, coördinatie en samenwerking	4.902	0	7.795	0	5.552	0
	23.01 Meteorologie, seismologie en aardobservatie (contributie WMO)	871	35	940	35	940	35
	97.01 lenW-brede programmamiddelen	1	0	0	0	0	0
EZK	<i>4 Een doelmatige en duurzame energievoorziening</i>						
	4.55 Opdrachten	434	0	343	0	309	0
	4.95 Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	576	0	1.649	0	1.449	0
	<i>6 Een concurr., duurz. en veil. agro-, viss.- en voedselketen</i>						
	6.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (w.o. FAO en UNEP)	9.975	4.114	10.394	4.133	0	0
	<i>8 Natuur en biodiversiteit</i>						
LNV	8.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	1.103	0	1.338	0	0	0
	<i>11 Een concurr., duurz. en veil. agro-, viss.- en voedselketen</i>						
	11.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (w.o. FAO en UNEP)	0	0	0	0	10.264	4.133
	<i>12 Natuur en biodiversiteit</i>						
LNV	12.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	0	0	0	0	1.188	0
	Totaal	691.887	667.472	745.296	709.924	757.590	726.495

Financiële instrumenten

BHOS

Uitbannen van de huidige honger en ondervoeding:

- Met UNICEF en de *Global Alliance for Improved Nutrition (GAIN)* wordt gewerkt aan betere voeding voor jonge kinderen en hun moeders.
- Via de bilaterale programma's in de focuslanden wordt door ambassades en hun publieke, private en maatschappelijke partners bijgedragen aan lokale vergroting van voedingszekerheid door te investeren in verbetering van koopkracht en toegang tot gezond en nutriëntenrijk voedsel.

Bevorderen van inclusieve en duurzame groei in de agrarische sector:

- Met de Nederlandse landbouwsector wordt samengewerkt via Agriterra, AgriProfocus en de Topsectoren Agrofood en Tuinbouw/ Uitgangsmaterialen.
- Door middel van het SDG Partnerschap-programma met de RVO wordt samen met het Nederlands bedrijfsleven, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en hun lokale partners geïnvesteerd in ondernemingen en innovaties die de lokale voedselzekerheid duurzaam versterken.
- Het partnerschap met de Wereldbank wordt verder uitgebouwd en Nederland participeert in het private sector loket van het door de Wereldbank beheerde *Global Agriculture and Food Security Program* (GAFSP).
- In Oost- en West-Afrika (Kenia, Oeganda, Ethiopië, Ghana, Benin, Mali, Nigeria, Ivoorkust) wordt de samenwerking onder meer voortgezet met Wageningen Universiteit, *SNV Netherlands Development Organisation* (voorheen Stichting Nederlandse Vrijwilligers), diverse maatschappelijke organisaties en internationale partners zoals met het *International Fertilizer Development Center* (IFDC).
- Met de bilaterale programma's wordt door ambassades en hun publieke, private en maatschappelijke partners bijgedragen aan ontwikkeling van de kleinschalige landbouw door te investeren in productiviteitsverbetering, markttoegang en ketenontwikkeling.

Realiseren van ecologisch houdbare voedselsystemen:

- Met het *International Fund for Agricultural Development* (IFAD), SNV en het programma *Geodata for Agriculture and Water* (G4AW) van het *Netherlands Space Office* (NSO) wordt bijgedragen aan het klimaatweerbaar maken van de kleinschalige landbouw.
- Via de bilaterale programma's wordt door ambassades en hun publieke, private en maatschappelijke partners geïnvesteerd in de verduurzaming van inclusieve voedselproductie en het hele ecologische systeem waarin boer(inn)en opereren.

Versterking van kennis en capaciteitsopbouw ten behoeve van voedselzekerheid:

- De investeringen bestaan uit faciliteiten en samenwerkingsverbanden die kennis en kunde van de Nederlandse private sector, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties koppelen aan capaciteitsversterking in lage inkomenslanden.
- Met de *Consultative Group on International Agricultural Research* (CGIAR) wordt internationaal landbouwkundig- en voedingsonderzoek uitgevoerd. Voor verzekerde toegang tot land wordt samengewerkt met organisaties op het gebied van landrechten zoals het Kadaster *International*, de *International Land Coalition* (ILC) en het *Global Land Tool Network* (GLTN).

Verbeterd waterbeheer:

- Instrumenten zijn bilaterale programma's van de ambassades in de partnerlanden en centraal gefinancierde programma's via multilaterale instellingen, via de RVO (onder andere private sector instrumentarium) en via maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen.
- Om een impuls te geven aan de mondiale uitvoeringsagenda voor waterzekerheid (primair SDG 6) en als vervolg op de uitkomsten van het *High Level Panel on Water* (HLPW), zal Nederland samen met Bangladesh, Mexico, Peru, Zuid Afrika en de Wereldbank een «*valuing*

water movement» op gang brengen en de principes van het HLPW in de praktijk toepassen.

- In het kader van de inzet op efficiënt watergebruik zal met de nieuwe FAO (*The Food and Agriculture Organization of the United Nations*) database de waterproductiviteit in de landbouw in 15 landen objectief worden gemonitord met behulp van satelliettechnologie.
- In het kader van de inzet op grensoverschrijdend stroomgebiedbeheer is er aandacht voor de rol van waterdiplomatie en de rol van Nederland.

Drinkwater en sanitaire voorzieningen:

- Instrumenten zijn bilaterale programma's van de ambassades in de partnerlanden en centraal gefinancierde programma's via multilaterale instellingen, via de RVO (onder andere private sector instrumentarium) en via maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen.
- Versterking van de instituties die nodig zijn voor duurzame diensten aan juist de meest kwetsbare groepen, krijgt nog meer nadruk in de programmering.

Klimaat en hernieuwbare energie:

- Het nationaal klimaatfonds wordt ingezet ten behoeve van versterking van de weerbaarheid van ontwikkelingslanden tegen klimaatverandering (adaptatie) en voor vermindering van de uitstoot van broeikasgasen (mitigatie).
- Aan klimaatadaptatie wordt vooral bijgedragen via programma's op het gebied van voedselzekerheid en water, maar ook bijvoorbeeld via duurzaam landschapsbeheer en activiteiten gericht op het tegengaan van ontbossing.
- Nederland werkt nauw samen met de Wereldbank om internationale bedrijven te bewegen de waardering van natuurlijk kapitaal te integreren in hun besluitvorming.
- De RVO beheert de energiefaciliteit met activiteiten gericht op de ondersteuning van drie tot vijf landen in de regio Midden-Oosten/Noord-Afrika bij hun transitie naar een duurzame energievoorziening.
- Nederland heeft in 2018 een positief besluit genomen over de herkapitalisatie van de *Global Environment Facility* (GEF) voor de periode 2019–2022. De totale Nederlandse bijdrage aan dit fonds is EUR 83,6 miljoen verdeeld over vier jaar.

Duurzaam beheer van grondstoffen:

- Met steun van het Verenigd Koninkrijk, de Europese Commissie, bedrijfsleven en de ngo's Solidaridad en IPIS (International Peace Information Service), lanceerde Nederland in 2016 het initiatief voor een *European Partnership for Responsible Minerals* (EPRM). Activiteiten zijn gericht op het verbeteren van de omstandigheden waaronder mineralen gewonnen, verwerkt en verhandeld worden.
- Een van de andere activiteiten die Nederland steunt ten behoeve van het bevorderen van verantwoorde mijnbouw is de «*Responsible Mining Index*».
- Verder blijft Nederland bijdragen aan het vergroten van de maatschappelijke en ontwikkelingsimpact van de winning van mineralen in ontwikkelingslanden door bijdragen aan programma's van het IMF (*Managing Natural Resources Wealth Topical Fund*) en de Wereldbank (*Extractives Global Programmatic Support*).

lenW

- In 2016 is het nieuwe programma Water Internationaal gestart als opvolger van het programma HGIS Partners voor Water 3. Dit betreft het centrale uitvoeringsprogramma van de interdepartementale Internationale Water Ambitie (IWA). Het programma wordt aangestuurd vanuit het Interdepartementale Water Cluster, waarin de drie ministeries BZ, EZK en lenW samenwerken. Voor de uitvoering van het Partners voor Water 2016–2021 programma is mandaat verleend aan RvO. Het budget dat wordt ingezet is onderverdeeld in een deel voor lange termijn samenwerking met zeven Deltalanden, een subsidiedeel ten behoeve van marktbetrokkenheid en samenwerking met kansrijke nieuwe landen en Holland promotie. Een belangrijke doelstelling in 2018 binnen de IWA is om het Partners voor Water instrument inclusief het subsidie instrument beter te verbinden met het overige instrumentarium.
- Met de Blue Deal bundelen Rijk en Unie van Waterschappen (UvW) de krachten om de waterveiligheid en waterzekerheid van stedelijke delta's en toeleverende watersystemen over de grens te vergroten, innovatie te bevorderen en exportkansen voor Nederland te vergroten. Het doel van de Blue Deal is om 20 miljoen mensen in 40 stroomgebieden in de wereld beter te beschermen tegen overstromingen, beter toegang tot water en betere waterkwaliteit.
- Op het terrein van milieu en klimaat draagt lenW op grond van internationale verdragen of andere internationale afspraken bij aan internationale organisaties inzake milieuaangelegenheden, zoals aan UNEP, UNECE en het International Transport Forum (ITF). Verder worden er verschillende opdrachten uitgevoerd, waaronder vanuit lenW het aandeel van de Nederlandse bijdrage aan Estec/Galileo Reference Center (GRC). Met ingang van 2018 is er ook sprake van een nieuwe verdragsverplichting, namelijk die voor het zgn. Minamata-verdrag, inzake de regulering van kwik-emissies.
- Daarnaast draagt lenW contributie af aan de *World Meteorological Organization* (WMO).

EZK

- Met ingang van 2019 heeft het Ministerie van LNV een eigen begrotingshoofdstuk. De middelen van LNV worden overgeheveld van de EZK-begroting naar die van LNV.
- Op het gebied van klimaat draagt EZK op grond van internationale verdragen of andere internationale afspraken bij aan internationale organisaties, zoals de International Transaction Log UNFCCC, het Partnership for Market Readiness en de Carbon Pricing Leadership Coalition.

LNV

- Contributies aan *Food and Agriculture Organization* (FAO), *United Nations Environment Programme* (UNEP) en overige bijdragen aan internationale organisaties.

Beleidsthema 7: Sociale vooruitgang (incl. onderwijs)

Algemeen

Menselijke ontplooiing en het bevorderen van sociale gelijkheid en inclusieve ontwikkeling, door het bijdragen aan seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR) voor iedereen en een halt toeroepen aan de verspreiding van hiv/aids. Daarnaast wordt ingezet op het bevorderen van vrouwenrechten en gendergelijkheid. Tevens wordt bijgedragen aan ontwikkeling via onderwijs en daarmee bijgedragen aan het vergroten van kansen en perspectieven voor jongeren en een toename van het aantal goed opgeleide professionals, versterking van hoger- en beroepsonderwijsinstellingen en het bevorderen van beleidsrelevant onderzoek. Ten slotte wordt het maatschappelijk middenveld versterkt door bevordering en bescherming van de politieke ruimte voor maatschappelijke organisaties en versterken van de meest gemarginaliseerde en gediscrimineerde groepen, zodat zij hun stem kunnen laten horen.

Budgettaire gevolgen van beleid

bedragen x EUR 1.000							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving		2017		2018		2019	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BHOS	03.01 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	432.331	430.866	444.684	443.073	430.084	428.473
	03.02 Vrouwenrechten en gendergelijkheid	43.876	43.876	52.539	52.539	52.439	52.439
	03.03 Maatschappelijk middenveld	206.900	206.900	219.304	219.304	220.270	220.270
	03.04 Onderwijs	30.893	30.893	69.800	69.800	64.300	64.300
OCW	06.70 Hoger beroepsonderwijs	2.858	2.858	2.873	2.873	2.873	2.873
	07.70/76 Wetenschappelijk onderwijs	49.001	42.160	51.437	44.380	51.437	44.380
	08.71 Internationaal onderwijs; Subsidies	186	0	196	0	196	0
	08.76 Internationaal onderwijs; Bijdragen (inter)nationale organisaties: overige	185	0	185	0	185	0
	16.70 Onderzoek en wetenschappen; WOTRO	454	454	454	454	454	454
EZK	7 Groen onderwijs van hoge kwaliteit						
	7.35 Groen onderwijs van hoge kwaliteit (o.a.ISRIC)	1.331	1.251	0	0	0	0
VWS	09.12.07 Algemeen; bijdrage aan agentschappen	0		879			
	09.12.10 Algemeen; bijdrage aan internationale organisaties/WHO-partnerschap	3.728	0	2.989	0	3.868	0
	Totaal	771.743	759.258	845.340	832.423	826.106	813.189

Financiële instrumenten

BHOS

- Bijdrage aan het United Nations Population Fund (UNFPA).
- Inzet van menselijk, financieel en politiek kapitaal op seksuele en reproductieve gezondheid en rechten.

- Intensivering op de thema's vrouwenrechten en gendergelijkheid in fragiele settings en binnen humanitaire hulp. De doellanden zijn Afghanistan, Colombia, de Democratische Republiek Congo, Irak, Jemen, Libië, Syrië en Zuid-Soedan.
- Een aantal internationale organisaties met mandaat op het gebied van gezondheid krijgt algemene vrijwillige en/of geoordeelde bijdragen (WHO, UNICEF, UNFPA, UNAIDS, GFATM, GAVI).
- Een nieuwe investering is de meerjarige bijdrage aan het Trust Fund van de Global Financing Facility for Every Woman, Every Child. Ook deze bijdrage gaat samen met personele en politieke inzet op onderhandelingen met partners en ontvangende overheden over het belang en de voordelen van substantiële eigen investeringen in jongeren en vrouwen.
- De programma's van de vijftientig Strategische Partnerschappen binnen het beleidskader Samenspraak en Tegenspraak richten zich op het versterken van de capaciteit van maatschappelijke organisaties lage- en lage-middeninkomenslanden op het terrein van pleiten en beïnvloeden.
- Via het Accountability fonds, gekanaliseerd via ambassades, zullen direct lokale partners gesteund worden. Legitimiteit en ownership van Zuidelijke ngo's worden daarbij in de geformuleerde programma's benadrukt als voorwaarde voor effectief «Pleiten en Beïnvloeden».
- Ten behoeve van de aanpak van grondoorzaken en het creëren van perspectief voor jongeren gaat het Kabinet de inzet op het gebied van (beroeps)onderwijs uitbreiden in de focusregio's.
- Via het Globaal Partnership for Education (GPE) gaat Nederland onderwijsbeleid steunen in ontwikkelingslanden, vooral in landen die achterblijven, zoals in de Sahel en de Hoorn van Afrika.
- Op 1 augustus 2017 is het *Orange Knowledge Programme*, OKP van start gegaan. Het OKP bundelt de instrumenten van voorloper *Netherlands Fellowship Programme* (NFP, beurzen, maatwerkgroeps-trainingen) en het *Netherlands Initiative for Capacity Development in Higher Education*, NICHE (samenwerkingsprojecten tussen kennisinstellingen) in één geïntegreerd programma.

OCW

- Bijdragen aan internationale onderwijsinstellingen.
- Bijdrage aan internationaal programma Wageningen UR *International Soil and information Centre* (ISRIC); Deze middelen zijn bij de start van het kabinet Rutte III overgeheveld vanuit het Ministerie van Economische zaken en Klimaat.

EZK

- Het budget voor de bijdrage aan ISRIC is met ingang van begroting 2018 overgegaan naar het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

VWS

- In 2019 zal VWS een nieuw meerjarig partnerschapprogramma met de WHO starten.

Beleidsthema 8: Versterkte kaders voor ontwikkeling

Algemeen

Versterkte kaders voor ontwikkeling en inclusieve groei door versterkte multilaterale betrokkenheid, de inzet van cultuur en sport in ontwikkelingslanden om een sociale en kansrijke samenleving te stimuleren en het bevorderen van maatschappelijke betrokkenheid in Nederland.

Budgettaire gevolgen van beleid

bedragen x EUR 1.000							
Begroting/beleidersterrein/artikel/omschrijving		2017		2018		2019	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BHOS	05.01 Multilaterale samenwerking	150.637	150.637	122.266	122.266	131.057	131.057
	05.02 Overig armoedebeleid	117.060	115.336	20.192	13.300	71.700	64.070
	05.04 Nog te verdelen i.v.m. wijzigingen BNI en/of toerekeningen	0	0	40.551	40.551	101.248	101.248
Financiën	04.50.01 Deelname aan internationale instellingen; Mult. Ontw. Banken en Fondsen	3.132	3.132	0	0	0	0
	04.50.05 Deelname aan internationale instellingen; AIB	34.898	31.977	33.787	28.044	33.787	28.043
	04.50.07 IBRD (onderdeel Wereldbank)	0	0	0	0	0	0
	04.50.08 IFC (onderdeel Wereldbank)	0	0	0	0	0	0
	04.50.09 IDA (onderdeel Wereldbank)	0	0	215.676	215.676	290.722	290.722
	04.52.01 Technische assistentie	1.500	0	1.500	0	1.500	0
Toerek.	Opvang asielzoekers	736.560	736.560	440.033	440.033	419.953	419.953
	Totaal	1.043.787	1.037.642	874.005	859.870	1.049.967	1.035.093

Financiële instrumenten

BHOS

- Bijdragen aan de begrotingen van de Internationale Financiële Instellingen en VN-instellingen en fondsen via middelenaanvulling, kapitaalverhoging en specifieke programma's of trustfondsen ter bestrijding van armoede in ontwikkelingslanden. Deze organisaties leveren ook een belangrijke bijdrage aan de uitvoering van de duurzame ontwikkelingsdoelen en de klimaatafspraken.
- Compensatie van de Wereldbank (IDA) en regionale ontwikkelingsbanken voor schuldverlichting geeft ontwikkelingslanden de financiële ruimte een sterker eigen armoedebeleid te voeren.
- Bijdrage aan UNESCO.
- Om de inzichtelijkheid van de BHOS begroting verder te verbeteren is er met ingang van begrotingsjaar 2017 een nieuw artikelonderdeel 5.4 gecreëerd. Zie ook de [Kamerbrief over de inzichtelijkheid van de BHOS begroting](#). Het ODA-budget wordt meerdere keren per jaar gecorrigeerd voor ontwikkelingen van het Bruto Nationaal Inkomen (BNI) en de asielopvangkosten. In het kader van behoedzaamheid en stabiliteit in de begroting worden groei en krimp niet direct doorvertaald naar de OS-programmalijnen. Deze zogeheten BNI-ruimte kan immers weer toe- of afnemen als in de loop van het jaar de raming wordt bijgesteld.

Financiën

- Bijdragen aan de begroting van de Internationale Financiële Instellingen (IFI's) via middelen aanvulling, kapitaalverhogingen en specifieke programma's of trustfondsen ter bestrijding van armoede in ontwikkelingslanden over een breed spectrum aan sectoren, o.a. op terrein van economische en sociale sectoren.
- Bijdragen aan de *Asian Infrastructure Investment Bank* (AIIB), welke sinds januari 2016 operationeel is. Op basis van een door de oprichtende aandeelhouders bepaalde verdeelsleutel heeft Nederland een aandeel toegewezen gekregen en zich hierop ingeschreven. De doelstelling van de AIIB is tweeledig:
 - Het bevorderen van duurzame economische ontwikkeling, het creëren van welvaart en het verbeteren van het infrastructuurnetwerk in Azië door te investeren in infrastructuur en andere productieve sectoren;
 - Het bevorderen van regionale samenwerking en partnerschappen door samen te werken met andere multilaterale en bilaterale ontwikkelingsinstellingen bij het adresseren van ontwikkelingsuitdagingen.

Wegens de Nederlandse deelname aan de AIIB is een kapitaalstorting geraamd. De totale toegezegde Nederlandse kapitaalstorting bij de AIIB is USD 206,3 miljoen. Deze kapitaalstorting wordt tussen 2015 en 2019 in 5 gelijke tranches van elk USD 41,26 miljoen betaald, waarvan de eerste twee in 2016 zijn betaald. Als gevolg van een besluit van de OESO-DAC is het mogelijk om 83% van de kapitaalleg te rapporteren als ODA.

- Nederland ondersteunt een aantal multilaterale systeemorganisaties die, behalve dat zij direct werkzaam zijn op het terrein van armoedebestrijding, ook van groot belang zijn voor het effectief functioneren van het multilaterale kanaal en het versterken van armoedebeleid in ontwikkelingslanden. Het betreft de Wereldbank, UNDP en UNICEF.
- Daarnaast verleent het Ministerie van Financiën technische assistentie aan haar counterparts in de landen die behoren tot de Nederlandse kiesgroeplanden bij IMF, Wereldbank en *European Bank for Reconstruction and Development* (EBRD).

Toerekening

- De toerekening betreft de kosten van de eerstejaarsopvang van asielzoekers uit DAC-landen, die aan het ODA-budget worden toegeschreven. De uitgaven worden verantwoord op de begroting van het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Beleidsthema 9: Overige uitgaven

Onder overige uitgaven zijn de uitgaven gegroepeerd die niet onder één van de beleidsinhoudelijke hoofdstukken kunnen worden ondergebracht. Dit betreft vooral de apparaatsuitgaven voor het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de uitgaven voor attachés, die vanuit de verschillende vakdepartementen worden uitgezonden naar de Nederlandse vertegenwoordigingen in het buitenland om met hun specifieke kennis mede invulling te geven aan het buitenlands beleid.

Budgettaire gevolgen van beleid

bedragen x EUR 1.000							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving		2017		2018		2019	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	05.01 Geheim	0	0	0	0	0	0
	06.01 Nominaal en onvoorzien	0	0	6.194	0	25.868	0
	07.01 Apparaat	748.472	275.514	793.212	282.116	740.740	269.616
JenV	91.01.01 Eigen personeel/attachés	1.939	0	1.497	0	1.497	0
BZK	11.01 Centraal apparaat (attachés)	286	0	193	0	193	0
OCW	08.76 Internationaal onderwijs Bijdragen (inter)nationale organisaties: attachés	135	0	0	0	0	0
	91.01 Eigen personeel/attachés	0	0	139	0	139	0
FIN	01.03.01 Belastingdienst; eigen personeel (attachés)	1.080	0	1.066	0	1.066	0
	01.04.01 Belastingdienst; ICT materieel (attachés)	371	0	371	0	371	0
	10.20 Nominaal en onvoorzien (attachés)	0	0	- 36	0	- 36	0
	21.01.01 Centraal apparaat (attachés)	1.101	0	1.088	0	1.088	0
DEF	08.02.34 Apparaatsuitgaven; Attachés	17.134	0	22.200	0	17.958	0
lenW	98.01 Apparaatsuitgaven (attachés personeel)	1.340	0	1.898	0	1.898	0
	98.02 Apparaatsuitgaven (attachés materieel)	449	0	612	0	612	0
EZK	<i>2 Bedrijvenbeleid: innovatie en duurzaam ondernemen</i>						
	2.65 Baten- en lastendiensten (attachés innovatie)	4.419	0	7.500	0	7.577	0
	2.65 Baten- en lastendiensten (attachés NFIA)	10.888	0	11.621	0	11.371	0
	6.65 Bijdragen aan baten-lastendiensten (attachés)	16.457	0	17.811	0	0	0
	40 Apparaat (attachés)	2.486	0	1.526	0	0	0
LNV	11 Een concurr., duurz. en veil. agro-, viss.- en voedselketen						
	11.65 Bijdragen aan baten-lastendiensten (attachés)	0	0	0	0	17.170	0
	50 Apparaat (attachés)	0	0	0	0	1.525	0
SZW	96.20.01 Apparaatsuitgaven (attachés)	483	0	498	0	498	0

Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving		2017		2018		2019	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
VWS	10.01.01 Personeel	0	0	1.100	0	300	0
	10.01.02 Materieel	0	0	12.740	0	11.900	0
	10.03.01 Apparaatsuitgaven (attachés)	1.144	0	1.187	0	1.187	0
	Totaal	808.184	275.514	882.398	282.116	842.922	269.616

BZ

- Betreft de uitgaven die samenhangen met de HGIS-indexering en onvoorziene uitgaven.
- De apparaatsuitgaven van zowel het postennetwerk in het buitenland als het departement in Den Haag, exclusief de personele uitgaven voor de politieke leiding en vak-attachés van andere ministeries zijn hierin opgenomen. Het omvat de verplichtingen voor en uitgaven aan het ambtelijk personeel, de overige personele uitgaven en het materieel.

Defensie

- Defensie draagt bij aan de verdediging en de bescherming van de belangen van het Koninkrijk en de internationale veiligheid en rechtsorde. Door de veranderende veiligheidssituatie wordt er steeds meer van Defensie gevraagd, in Nederland, bilateraal en in het kader van de bondgenootschappelijke verdediging (NAVO) en de Europese defensiesamenwerking (EU).
- De uitgaven hebben betrekking op het defensie attaché-netwerk. Dit netwerk is van cruciaal belang om de taken van Defensie uit te kunnen voeren. Zij bieden Defensie een permanente aanwezigheid in de wereld waarin zij kansen identificeren en creëren, relaties onderhouden en bouwen met partners, voorzien in informatie en kennis en Nederlandse belangen behartigen.

EZK

- Tot structureel 2 mln per jaar is toegevoegd voor de versterking van *Netherlands Foreign Investment Agency* (NFIA) en het Netwerk van Innovatie Attachés.
- Het Netwerk van Innovatie Attachés – ook wel IA Netwerk genoemd – werkt aan het versterken van het Nederlandse innovatievermogen door samenwerking tussen Nederlandse bedrijven, kennisinstellingen en overheidsorganisaties met toonaangevende buitenlandse counterparts te bevorderen en door hun informatiepositie over trends en ontwikkelingen in het buitenland te versterken. Het gaat daarbij om het te gelde maken van Nederlandse innovaties en kennis in het buitenland, het naar Nederland halen van innovatie en kennis opdat hier het wiel niet opnieuw uitgevonden hoeft te worden en vooral het samen met innovatieve buitenlandse partijen werken aan nieuwe innovaties en kennis. De vraag vanuit Nederlandse topsectoren, bedrijven en kennisinstellingen is hier leidend, maar aan de andere kant wordt die vraag ook actief gevoed vanuit het IA Netwerk. Het nieuwe missiegedreven innovatiebeleid stuurt hierbij expliciet aan op cross sectorale samenwerking ten behoeve van de maatschappelijke thema's energietransitie en duurzaamheid, landbouw, water en voedsel, gezondheid en zorg, veiligheid en de hiervoor benodigde sleuteltechnologieën zoals fotonica, ICT en kunstmatige intelligentie, nano-, kwantum- en biotechnologie.

- Gezamenlijke aansturing van het *Netherlands Foreign Investment Agency* (NFIA) door EZK en BHOS. De NFIA helpt en adviseert bedrijven uit het buitenland bij het opzetten, uitrollen en/of uitbreiden van hun internationale activiteiten in Nederland. De NFIA focust daarbij op het aantrekken van buitenlandse investeringen die bijdragen aan bestaande Nederlandse ecosystemen en clusters. De NFIA richt zich daarnaast op de promotie van Nederland in het buitenland als een land met een aantrekkelijk investerings- en vestigingsklimaat en speelt een actieve rol bij het in stand houden daarvan.

lenW

- Bijdrage aan de lenW-raden bij diverse posten. De lenW-raden versterken de door lenW ingezette transitie voor circulaire economie, klimaatadaptatie en waterbeheer en slimme en groene mobiliteit. Daarnaast zijn ze cruciaal voor de bevordering van handel en mogelijkheden voor onderneming voor de transport, water en milieusector van Nederland.
- Bijdrage aan de handelsbevordering van de lenW sectoren door in te zetten op specifieke handelsmissies en bilaterale samenwerkingsrelaties, bv met China en de VS.

LNV

- Bijdrage aan het landbouwradenennetwerk. Landbouwraden en -attachés verrichten specialistische, beleidsmatige en uitvoerende economische dienstverlening voor bedrijven, kennisinstellingen en overheden op het terrein van landbouw, biodiversiteit, duurzame grondstofketens, voedselzekerheid en -veiligheid). Zij spelen hierbij voortdurend in op veranderingen in mondiale landbouwpraktijken, voedingspatronen en opkomende markten waarbij de agrarische kennis en technologie uit Nederland in binnen en buitenland wordt ingezet.

VWS

- Nadat het definitieve besluit is genomen om EMA te vestigen in Amsterdam is het van groot belang om het EMA tijdens de verhuizing optimaal te ondersteunen en ontzorgen, zodat de continuïteit van de geneesmiddelenbeoordeling gegarandeerd is, het toezicht op de veiligheid van geneesmiddelen in de EU gewaarborgd blijft en Nederland zich in Europa als betrouwbare partner laat zien. Om deze doelen te bereiken wordt er vanuit HGIS een bijdrage geleverd aan de tijdelijke en permanente huisvesting van EMA en wordt er ondersteuning geboden aan het EMA projectteam georganiseerd vanuit VWS.

4. BIJLAGEN

Bijlage 1 De HGIS-verticaal: wijzigingen na de Miljoenennota 2018

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
HGIS-uitgaven						
Stand Miljoenennota 2018	5.601,9	5.415,8	5.387,6	5.560,0	5.634,3	–
Macrobijstellingen (BNI-mutaties)	56,3	256,5	258,3	260,9	256,2	–
Eindejaarsmarge	110,7	32,0	13,0	–	–	–
Overboekingen van/naar HGIS	377,6	370,5	455,7	403,6	437,6	–
Intertemporele kasschuiven	–	50,0	–	– 50,0	–	–
Desalderingen	37,3	9,1	9,6	9,6	9,6	–
Totaal uitgaven stand Miljoenennota 2019	6.183,8	6.133,9	6.124,3	6.184,3	6.337,6	6.578,7
HGIS-ontvangsten						
Stand Miljoenennota 2018	154,8	134,7	134,6	134,5	134,5	–
Desalderingen en overboekingen	41,0	12,8	13,6	13,5	13,5	–
Totaal ontvangsten stand Miljoenennota 2019	195,8	147,6	148,2	147,9	147,9	147,9
Saldo HGIS-uitgaven en ontvangsten	5.987,9	5.986,3	5.976,1	6.036,4	6.189,7	6.430,8

Bijlage 2a De HGIS-uitgaven horizontaal: meerjarencijfers per begroting en per begrotingsartikel

a. De HGIS-uitgaven per begroting en artikel. Realisaties 2017, vermoedelijke uitkomsten 2018 en begrotingsramingen 2019 t/m 2023 (bedragen x EUR 1000)

Begroting/beleidssterrein/ artikel/omschrijving	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal
V Buitenlandse Zaken							
01 Versterkte internationale rechtssorde							
01.01 Goed functione- rende internationale instellingen met een breed draagvlak	57.086	6.952	61.612	7.156	56.035	6.840	54.035
01.02 Bescherming en bevordering van mensenrechten	57.733	37.135	59.202	37.105	63.402	37.555	63.502
01.03 Gastlandbeleid internationale organi- saties					4.050		4.000
02 Veiligheid en stabiliteit							
02.01 Goede interna- tionale samenwerking ter bevordering van de eigen en bondgenootschappe- lijke veiligheid	17.493	13.215	13.215	11.015	11.015	11.015	11.015
02.02 Bestrijding internationale crimina- liteit en terrorisme	8.477	15.018	15.018	14.351	14.351	14.251	14.251
02.03 Wapenbeheersing	10.176	1.941	10.955	3.252	10.794	3.252	10.794
02.04 Bevordering van veiligheid, stabiliteit en rechtssorde in internati- onaal verband	192.645	72.076	225.062	75.301	226.827	75.301	222.581
02.05 Bevordering van transitie in prioritaire gebieden	25.177	7.822	28.286	11.314	28.013	11.205	29.822
03 Effectieve Europese samenwerking							
03.02 Europees ontwikke- lingsfonds	192.480	192.480	229.469	229.469	234.281	234.281	234.281
03.03 Een hechtere Europese waardenge- meenschap	9.800	3.920	9.720	3.888	9.720	3.888	9.720

Begroting/beleidssterrein/ artikel/omschrijving	2017		2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
03.04 Versterkte Nederlandse positie in de Unie	4.277		5.827		4.827		4.327		4.327		4.327		4.327	
04 Consulaire dienstver- lening en uitdragen Nederlandse waarden														
04.01 Consulaire dienstverlening in het buitenland	13.607		17.750		13.945		13.945		13.945		13.945		13.945	
04.02 Samen met (keten)partners het personenverkeer reguleren	6.681		9.829		9.049		7.899		6.499		6.499		6.499	
04.03 Grotere buiten- landse bekendheid met de Nederlandse cultuur	6.567		7.856		7.706		7.706		8.794		8.794		8.794	
04.04 Uitdragen Nederlandse waarden en belangen	18.770	88	21.136	136	19.606	136	19.648	136	18.648	136	18.648	136	18.648	136
04.05 Gastlandbeleid internationale organi- saties	3.442		6.267											
05.01 Geheim	0		0		0		0		0		0		0	
06.01 Nominaal en onvoorzien	0		6.194		25.868		39.537		71.284		98.183		133.206	
07.01 Apparaat	748.472	275.514	793.212	282.116	740.740	269.616	742.934	269.616	752.970	269.616	752.781	269.616	754.582	269.616
Totaal	1.372.883	597.928	1.520.610	649.737	1.480.229	642.074	1.489.597	642.798	1.530.184	647.414	1.510.832	601.252	1.548.456	601.252
VI Justitie en Veiligheid														
31 Nationale politie														
31.03.21 Kwaliteit, Arbeidsvoorwaarden en ICT politie; internationale samenwerkingsoperaties	8.512	8.512	8.600	8.600	8.600	8.600	8.600	8.600	8.600	8.600	8.600	8.600	8.600	8.600
33 Veiligheid en criminali- teitsbestrijding														
33.03.10 Opsporing en vervolgng: NFI	542		555		555		555		555		555		555	

Begroting/beleidssterrein/ artikel/omschrijving	2017		2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
33.03.39 Opsporing en vervolg; drugsbe- strijding Suriname	54	54	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
91 Apparaatsuitgaven kerndeptement														
91.01.07 Europol en Eurojust	19.412		35.193		22.193		22.193		22.193		22.193		22.193	
91.01.09 WIPO	229		252		252		252		252		252		252	
91.01.01 Eigen personeel/ attachés	1.939		1.497		1.497		1.497		1.497		1.497		1.497	
Totaal	30.688	8.566	46.297	8.800	33.297	8.800	33.297	8.800	33.297	8.800	33.297	8.800	33.297	8.800
VII Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties														
07.01 Werkgevers- en bedrijfsvoeringsbeleid	1.565		200											
11.01 Centraal apparaat (attachés)	286		193		193		193		193		193		193	
Totaal	1.851	0	393	0	193	0	193	0	193	0	193	0	193	0
VIII Onderwijs, Cultuur en Wetenschap														
06 Hoger Beroepsonderwijs														
06.70 Hoger beroepson- derwijs	2.858	2.858	2.873	2.873	2.873	2.873	2.873	2.873	2.873	2.873	2.873	2.873	2.873	2.873
07 Wetenschappelijk Onderwijs														
07.70/76 Wetenschap- pelijk onderwijs	49.001	42.160	51.437	44.380	51.437	44.380	51.437	44.380	51.437	44.380	51.437	44.380	51.437	44.380
08 Internationaal onderwijs- beleid														
08.71 Internationaal onderwijs;Subsidies	186		196		196		196		196		196		196	
08.76 Internationaal onderwijs Bijdragen (inter)nationale organi- saties: attachés	135													

Begroting/beleidssterrein/ artikel/omschrijving	2017		2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
08.76 Internationaal onderwijs; Bijdragen (inter)nationale organi- saties: overige	185		185		185		185		275		275		275	
08.77 Internationaal onderwijs; Bijdrage aan andere begrotingshoofd- stukken; cultuur	426		426		426		426		426		426		426	
14.71/76 Cultuur; subsidies	4.640		4.617		4.617		4.617		4.527		4.527		4.527	
16 Onderzoek en weten- schappen														
16.70 Onderzoek en wetenschappen; WOTRO	454	454	454	454	454	454	454	454	454	454	454	454	454	454
91 Apparaatskosten														
91.01 Eigen personeel/ attachés			139		139		139		139		139		139	
Totaal	57.885	45.472	60.327	47.707	60.327	47.707	60.327	47.707	60.327	47.707	60.327	47.707	60.327	47.707
IXB Financiën														
01 Belastingen														
01.03.01 Belastingdienst; eigen personeel (attachés)	1.080		1.066		1.066		1.066		1.066		1.066		1.066	
01.04.01 Belastingdienst; ICT materieel (attachés)	371		371		371		371		371		371		371	
04 Internationale financiële betrekkingen														
04.50.01 Deelname aan internationale instel- lingen; Mult. Ontw. Banken en Fondsen	3.132	3.132												
04.50.05 Deelname aan internationale instel- lingen; AIIB	34.898	31.977	33.787	28.044	33.787	28.043	33.787	28.043	33.787	28.043	33.787	28.043	33.787	28.043
04.50.07 IBRD (onderdeel Wereldbank)			0	0	0	0	21.731	21.731	21.388	21.388	21.074	21.074	21.074	21.074
04.50.08 IFC (onderdeel Wereldbank)			0	0	0	0	25.053	25.053	24.658	24.658	24.296	24.296	24.296	24.296

Begroting/beleidssterrein/ artikel/omschrijving	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Totaal wv. ODA	Totaal wv. ODA	Totaal wv. ODA	Totaal wv. ODA	Totaal wv. ODA	Totaal wv. ODA	Totaal wv. ODA
04.50.09 IDA (onderdeel Wereldbank)	215.676	215.676	290.722	179.919	128.474	237.812	287.712
04.52.01 Technische assistentie	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500
10.20 Nominaal en onvoorziën (attachés)	-36	-36	-36	-36	-36	-36	-36
21.01.01 Centraal apparaat (attachés)	1.101	1.088	1.088	1.088	1.088	1.088	1.088
Totaal	42.082	35.109	328.498	230.692	178.509	283.171	333.082
X Defensie							
01 Opdracht inzet							
01.01.01 Crisisbeheersingsoperaties/BIV (inclusief contributies)	197.553	265.025	188.482	188.482	188.482	188.482	188.482
08 Ondersteuning krijgs- macht door Cdo Diensten- centra							
08.02.34 Apparaatsuit- gaven; Attachés	17.134	22.200	17.958	17.876	17.876	17.876	17.876
Totaal	214.687	0	206.440	0	206.358	0	206.358
XII Infrastructuur en Waterstaat							
11.01 Integraal waterbeleid (Partners voor Water)	9.251	15.231	14.411	14.411	13.611	10.302	8.802
17.01 Luchtvaart	1.119	1.311	1.311	1.311	1.311	1.311	1.311
18.01 Scheepvaart en havens	1.027	1.073	1.073	1.073	1.073	1.073	1.073
19.02 Internationaal beleid, coördinatie en samen- werking	4.902	7.795	5.552	5.552	6.344	4.344	4.344
23.01 Meteorologie, seismologie en aardobser- vatie (contributie WMO)	871	35	940	35	940	35	940
97.01 lenW-brede program- mamiddelen	1						

Begroting/beleidssterrein/ artikel/omschrijving	2017		2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
98.01 Apparaatsuitgaven (attachés personeel)	1.340		1.898		1.898		1.898		1.898		1.407		1.407	
98.02 Apparaatsuitgaven (attachés materieel)	449		612		612		612		612		612		612	
Totaal	18.960	35	28.860	35	25.797	35	25.797	35	25.789	35	19.989	35	18.489	35
XIII Economische Zaken en Klimaat														
1 Goed functionerende economie en markten														
1.55 Opdrachten			136		149		149		149		149		149	
1.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	2.401		2.572		2.572		2.572		2.572		2.572		2.572	
2 Bedrijvenbeleid: innovatie en duurzaam ondernemen														
2.65 Baten- en lasten- diensten (attachés innovatie)	4.419		7.500		7.577		7.527		7.426		7.437		7.437	
2.65 Baten- en lasten- diensten (attachés NFIA)	10.888		11.621		11.371		11.410		10.071		10.071		10.071	
2.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	1.389		2.401		2.384		2.246		2.246		2.323		2.323	
4 Een doelmatige en duurzame energievoorziening														
4.55 Opdrachten	434		343		309		309		309		309		309	
4.95 Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	576		1.649		1.449		1.449		1.500		1.500		1.500	
6 Een concurr., duurz. en veil. agro-, viss.- en voedselketen														
6.65 Bijdragen aan baten-lastendiensten (attachés)	16.457		17.811											
6.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (w.o. FAO en UNEP)	9.975	4.114	10.394	4.133										

Begroting/beleidssterrein/ artikel/omschrijving	2017		2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
7 Groen onderwijs van hoge kwaliteit														
7.35 Groen onderwijs van hoge kwaliteit (o.a.ISRIC)	1.331	1.251												
8 Natuur en biodiversiteit														
8.55 Opdrachten														
8.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	1.103	1.338												
40 Apparaat (attachés)	2.486	1.526												
Totaal	51.459	5.365	57.291	4.133	25.811	0	25.662	0	24.273	0	24.361	0	24.361	0
XIV Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit														
11 Een concurr., duurz. en veil. agro-, viss.- en voedselketen														
11.65 Bijdragen aan baten-lastendiensten (attaches)			17.170		17.162		16.762		16.762		16.762		16.762	
11.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (w.o. FAO en UNEP)			10.264	4.133	10.264	4.133	10.264	4.133	10.264	4.133	10.264	4.133	10.264	4.133
12 Natuur en biodiversiteit														
12.55 Opdrachten														
12.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties			1.188		1.188		1.188		1.188		1.188		1.188	
50 Apparaat (attachés)			1.525		1.525		1.525		1.525		1.525		1.525	
Totaal	0	0	30.147	4.133	30.139	4.133	29.739	4.133	29.739	4.133	29.739	4.133	29.739	4.133
XV Sociale Zaken en Werkgelegenheid														
96.20.01 Apparaatsuitgaven (attachés)	483	498	498	498	498	498	498	498	498	498	498	498	498	498
Totaal	483	0	498	0	498	0	498	0	498	0	498	0	498	0

Begroting/beleidssterrein/ artikel/omschrijving	2017		2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
XVI Volksgezondheid, Wezijn en Sport														
02.11.06 Beschikbaarheid en productveiligheid opdrachten	134													
02.11.07 Beschikbaarheid en productveiligheid bijdragen aan agentschappen	2.700		2.700		2.700		2.700							
04.40.09 Zorgbreed beleid; inrichten uitvoeringsactivi- teiten; bijdragen aan medeoverheden			1.500		1.000									
09.12.07 Algemeen; bijdrage aan agentschappen			879											
09.12.10 Algemeen; bijdrage aan internationale organisaties/WHO- partnerschap	3.728		2.989		3.868		3.868		3.868		3.868		3.868	
10.01.01 Personeel			1.100		300									
10.01.02 Materieel			12.740		11.900		5.550							
10.03.01 Apparaatuitgaven (attachés)	1.144		1.187		1.187		1.187		1.187		1.187		1.187	
<i>Totaal</i>	<i>7.706</i>	<i>0</i>	<i>23.095</i>	<i>0</i>	<i>20.955</i>	<i>0</i>	<i>10.605</i>	<i>0</i>	<i>5.055</i>	<i>0</i>	<i>5.055</i>	<i>0</i>	<i>5.055</i>	<i>0</i>
XVII Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamen- werking														
01 Duurzame economische ontwikkeling, handel en investerings- 01.01 Duurzaam handels- en investeringsstelsel, incl. MVO	14.771	4.587	35.023	23.145	30.553	19.075	28.797	19.075	28.906	19.075	25.956	16.125	25.956	16.125
01.02 Versterkte Nederlandse Handels- en Investeringspositie	73.633		97.015		107.919		102.296		89.577		79.516		79.516	
01.03 Versterkte private sector en arbeidsmarkt in ontwikkelingslanden	339.961	335.735	339.463	333.035	385.817	379.545	384.639	379.420	384.639	379.420	384.639	379.420	384.789	379.570

Begroting/beleidssterrein/ artikel/omschrijving	2017		2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
01.04 Dutch Good Growth Fund	43.629	43.629	72.650	72.650	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02 Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid, water en klimaat														
02.01 Voedselzekerheid	341.528	341.528	337.295	337.295	339.295	339.295	339.295	339.295	339.295	339.295	339.295	339.295	339.295	339.295
02.02 Water	195.426	195.426	199.283	199.283	193.714	193.714	193.714	193.714	193.714	193.714	193.714	193.714	193.714	193.714
02.03 Klimaat	127.820	126.369	171.028	169.178	190.468	189.318	210.468	209.318	210.873	209.318	210.873	209.318	210.873	209.318
03 Sociale vooruitgang														
03.01 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	432.331	430.866	444.684	443.073	430.084	428.473	426.784	425.173	426.784	425.173	426.784	425.173	426.784	425.173
03.02 Vrouwenrechten en gendergelijkheid	43.876	43.876	52.539	52.539	52.439	52.439	52.439	52.439	52.439	52.439	52.439	52.439	52.439	52.439
03.03 Maatschappelijk middenveld	206.900	206.900	219.304	219.304	220.270	220.270	221.206	221.206	219.506	219.506	219.206	219.206	219.206	219.206
03.04 Onderwijs	30.893	30.893	69.800	69.800	64.300	64.300	64.300	64.300	64.300	64.300	64.300	64.300	64.300	64.300
04 Vrede, veiligheid en duurzame ontwikkeling														
04.01 Humanitaire hulp	261.906	260.831	362.191	361.000	370.017	369.000	370.017	369.000	370.017	369.000	370.017	369.000	370.017	369.000
04.02 Opvang en bescherming in de regio en migratiesamenwerking					172.000	172.000	162.000	162.000	162.000	162.000	162.000	162.000	162.000	162.000
04.03 Veiligheid en rechtstaatontwikkeling	272.295	272.295	424.788	424.788	235.243	235.243	235.243	235.243	235.243	235.243	235.243	235.243	235.243	235.243
04.04 Noodhulpfonds	142.615	142.615	8.000	8.000										
05 Multilaterale samenwerking en overige inzet														
05.01 Multilaterale samenwerking	150.637	150.637	122.266	122.266	131.057	131.057	136.616	136.616	136.616	136.616	136.616	136.616	136.616	136.616
05.02 Overig armoedebeleid	117.060	115.336	20.192	13.300	71.700	64.070	71.800	64.170	71.800	64.170	71.800	64.170	71.800	64.170
05.03 Bijdrage aan migratie en ontwikkeling	26.435	26.435	44.000	44.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
05.04 Nog te verdelen i.v.m. wijzigingen BNI en/of toerekeningen			40.551	40.551	101.248	101.248	241.039	241.039	356.137	356.137	443.916	443.916	598.726	598.726
Totaal	2.821.716	2.727.958	3.060.072	2.933.207	3.096.124	2.959.047	3.240.653	3.112.008	3.341.846	3.225.406	3.416.314	3.309.935	3.571.274	3.464.895

Begroting/beleidssterrein/ artikel/omschrijving	2017		2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
Toerekeningen														
EU-begroting	405.600	329.867	405.600	329.867	405.600	329.867	405.600	329.867	405.600	329.867	405.600	329.867	405.600	329.867
Opvang asielzoekers	736.560	736.560	440.033	440.033	419.953	419.953	364.873	364.873	342.532	342.532	337.988	337.988	337.988	337.988
<i>Totaal</i>	<i>1.142.160</i>	<i>1.066.427</i>	<i>845.633</i>	<i>769.900</i>	<i>825.553</i>	<i>749.820</i>	<i>770.473</i>	<i>694.740</i>	<i>748.132</i>	<i>672.399</i>	<i>743.588</i>	<i>667.855</i>	<i>743.588</i>	<i>667.855</i>
TOTAAL UITGAVEN	5.762.560	4.486.860	6.183.753	4.657.239	6.133.869	4.730.381	6.124.291	4.736.924	4.780.414	4.922.899	6.578.706	5.127.759		

Bijlage 2b: De HGIS-ontvangsten horizontaal: meerjarencijfers per begroting en per begrotingsartikel

Realisaties 2017, vermoedelijke uitkomsten 2018 en begrotingsramingen 2019 t/m 2023 (bedragen x EUR 1.000)							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
V Buitenlandse Zaken							
2 Veiligheid en stabiliteit							
10 Doorberekening Defensie diversen		227	242	242	242	242	242
40 Restituties contributies		1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
3 Effectieve Europese samenwerking							
30 Restitutie Raad van Europa	341	250	250	250	250	250	250
4 Consulaire belangenbehartiging en het internationaal uitdragen van Nederlandse waarden en belangen							
10 Consulaire dienstverlening aan Nederlanders	22.337	22.000	9.500	9.500	9.500	9.500	9.500
20 Consulaire dienstverlening aan vreemdelingen	31.569	34.500	37.500	38.000	38.000	38.000	38.000
40 Doorberekening Defensie diversen	1.300	890	890	890	890	890	890
7 Apparaat							
10 Diverse ontvangsten	30.041	44.950	26.450	26.450	26.450	26.450	26.450
11 Koersverschillen	8.105						
<i>Totaal</i>	<i>93.693</i>	<i>103.817</i>	<i>75.832</i>	<i>76.332</i>	<i>76.332</i>	<i>76.332</i>	<i>76.332</i>
IXB Financiën							
04.50.03 Ontvangsten IFI's	3.828	4.000	4.000	4.229	4.109	4.109	4.109
<i>Totaal</i>	<i>3.828</i>	<i>4.000</i>	<i>4.000</i>	<i>4.229</i>	<i>4.109</i>	<i>4.109</i>	<i>4.109</i>
X Defensie							
01.01.01 Crisisbeheersingsoperaties BIV (inclusief contributies)	20.569	21.407	1.407	1.407	1.407	1.407	1.407
<i>Totaal</i>	<i>20.569</i>	<i>21.407</i>	<i>1.407</i>	<i>1.407</i>	<i>1.407</i>	<i>1.407</i>	<i>1.407</i>
XII Infrastructuur en Water							
19.09 Ontvangsten klimaat	6.443						
<i>Totaal</i>	<i>6.443</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
XIII Economische Zaken en Klimaat							
02 Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen	125						
<i>Totaal</i>	<i>125</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
XVII Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking							

Begroting/beleidsterrein/artikel/ omschrijving	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1 Duurzame economische ontwikkeling, handel en investe- ringen							
1.10 ontvangsten internati- onaal ondernemen	9.431	3.619	3.491	3.373	3.264	3.264	3.264
1.40 ontvangsten DGGF	5.511	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000
5 Multilaterale samenwerking en overige inzet							
5.20 Ontvangsten en restituties m.b.t. leningen	29.333	28.795	28.659	28.659	28.659	28.659	28.659
5.21 Ontvangsten OS	29.279	31.176	31.176	31.176	31.176	31.176	31.176
5.23 diverse ontvangsten non-ODA	15.052						
<i>Totaal</i>	<i>88.606</i>	<i>66.590</i>	<i>66.326</i>	<i>66.208</i>	<i>66.099</i>	<i>66.099</i>	<i>66.099</i>
TOTAAL ONTVANGSTEN	213.264	195.814	147.565	148.176	147.947	147.947	147.947

Bijlage 3: Berekening ODA-plafond 2018–2023, realisatie ODA-prestatie 2017 en raming ODA-prestatie 2018–2023

Berekening ODA-plafond 2018–2023 (bedragen in miljoenen EUR)							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Raming BNI	775.760	815.867	844.696	873.515	901.523	930.429	
A: Basisbedrag 0,7% BNI	5.430	5.711	5.913	6.115	6.311	6.513	
B: Bij: geraamde aflossingen op ODA-leningen	38	34	31	23	20	20	
B: Bij: geraamde ontvangsten OS	34	35	34	34	34	34	
C: Maatregelen Rutte II	- 1.456	- 1.462	- 1.462	- 1.462	- 1.462	- 1.462	
D: Kasschuiven Rutte II	132	- 118	- 304	- 331	- 475		
E: Dichten tijdelijke dip door correctie kasschuiven Rutte II (Rutte III)		118	304	331	475		
F: Intensivering OS/ODA Rutte III	400	300	200	100			
G: Kasschuif IDA		50		- 50			
H: Overig (o.m opvang in de regio, Voorjaarsnotabesluitvorming, AIB en BIV)	83	68	26	26	26	28	
I: ODA-plafond 2018–2023	4.662	4.735	4.742	4.785	4.928	5.132	

Realisatie netto ODA prestatie 2017 en Raming netto ODA-prestatie 2018–2023 (bedragen in miljoenen EUR)							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Bruto ODA-totaal	4.492	4.662	4.735	4.742	4.785	4.928	5.132
Af: geraamde aflossingen op ODA-leningen	- 39	- 38	- 34	- 31	- 23	- 20	- 20
Af: geraamde ontvangsten OS	- 54	- 34	- 35	- 34	- 34	- 34	- 34
Netto ODA (in miljoenen euro)	4.399	4.590	4.666	4.676	4.728	4.874	5.079
Raming BNI (in miljarden euro)	728,6	775,8	815,9	844,7	873,5	901,5	930,4
Netto ODA in % van het BNI	0,60	0,59	0,57	0,55	0,54	0,54	0,55

In bovenstaande tabel wordt een overzicht gepresenteerd van de opbouw van het ODA-budget en de hieraan gekoppelde ODA prestatie. Hieronder volgt een toelichting op de onderdelen, die gezamenlijk de omvang van het totale ODA-budget bepalen:

- A. Het uitgangspunt is 0,7% van het BNI.
- B. Aflossingen op ODA leningen en overige ontvangsten worden hieraan toegevoegd. Deze worden jaarlijks bijgesteld. Het gaat daarbij om structureel ca. EUR 55 miljoen per jaar.
- C. Het kabinet Rutte II heeft verschillende structurele maatregelen doorgevoerd op het ODA-budget. Ten eerste een taakstelling van EUR 1 miljard per jaar. Daarnaast is onder het kabinet Rutte II een ruilvoettaakstelling doorgevoerd van EUR 49 miljoen per jaar. Ten slotte is in de vorige kabinetsperiode het ODA budget verlaagd als

- gevolg van de verwerking van ESA-2010² en het schrappen van de EKI-reservering.³
- D/E. Het kabinet Rutte III corrigeert voor de kasschuiven van het kabinet Rutte II. Hierdoor neemt het ODA budget deze kabinetsperiode toe met EUR 118 miljoen in 2019 oplopend naar EUR 475 miljoen in 2022 en komt het ODA-budget vanaf 2022 weer op 0,7% BNI minus EUR 1,4 miljard, zoals afgesproken in het Regeerakkoord “Vertrouwen in de toekomst”. Het ODA-budget blijft de komende kabinetsperiode gekoppeld aan de ontwikkeling van het BNI.
- F. Daarenboven worden er in deze kabinetsperiode incidenteel extra middelen toegevoegd van in totaal EUR 1 miljard, verdeeld over 2018 t/m 2021.
- G. Het betalingsritme voor de Wereldbank (IDA) wordt aangepast. Dit leidt tot een kasschuif.
- H. De regel overig bestaat uit een aantal budgettaire consequenties voor ODA zoals de toevoeging van extra budget in 2018 voor opvang in de regio, voorjaarsbesluitvorming (o.a. de eindejaarsmarge), de ontvlechting van het BIV en de ODA-bijdrage aan de Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB). De AIIB is sinds januari 2016 operationeel. Op basis van een door de oprichtende aandeelhouders bepaalde verdeelsleutel heeft Nederland een aandeel toegewezen gekregen en zich hierop ingeschreven. Het budget voor de AIIB komt bovenop de bestaande ODA-afspraken.
- I. Bovenstaande maatregelen resulteren in het totale ODA-budget.

² Toelichting ESA 2010: Door veranderingen in boekhoudkundige regels door de EU (European System of Accounts, ESA 2010) en een herziening van de bronnen voor het berekenen van het BNI door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) is het BNI in 2014 opwaarts bijgesteld. Omdat het een rekenkundige correctie van het BNI betrof heeft het kabinet er destijds voor gekozen deze BNI-bijstelling niet door te vertalen in een opwaartse bijstelling van het ODA-budget.

³ Toelichting EKI: Reserveringen voor exportkredietverzekeringen (EKI) zijn reserveringen voor de kwijtschelding van exportkrediet schulden van ontwikkelingslanden. Deze schulden zijn ontstaan door investeringen of leveringen van Nederlandse bedrijven aan bedrijven in ontwikkelingslanden. De Nederlandse overheid staat hiervoor garant. Als de ontvangende partij niet betaalt, resulteert deze constructie in een schuld van de overheid van het ontwikkelingsland aan de Nederlandse overheid. Sinds 2015 wordt geen reservering meer opgenomen voor schuld kwijtschelding aan ontwikkelingslanden in het kader van EKI. Omdat de ODA-begroting destijds niet is gecompenseerd voor het wegvallen van de raming voor EKI-schuld kwijtschelding wordt een reeks van EUR 150 miljoen per jaar in mindering gebracht op het ODA-budget. Wanneer landen aanspraak doen op de EKI-schuld kwijtschelding, dan wordt dit achteraf aan de ODA-realisatie toegevoegd. Dit bedrag hoeft niet gecompenseerd te worden door bezuinigingen op andere ODA-uitgaven. Het gaat namelijk om een schuld kwijtschelding waarvan de uitgaven vaak al jaren eerder zijn gedaan.

Bijlage 4: De ODA-uitgaven naar beleidsthema

(BEDRAGEN X EUR 1.000)					
Begroting	Omschrijving	2017	2018	2019	Artikel
1. Versterkte internationale rechtsorde, eerbiediging van mensenrechten en gastlandbeleid					
BZ	01.01 Goed functionerende internationale instellingen met een breed draagvlak	6.952	7.156	6.840	V-01.01
	01.02 Bescherming en bevordering van mensenrechten	37.135	37.105	37.555	V-01.02
JenV	33.03.39 Opsporing en vervolging; drugsbestrijding Suriname	54	200	200	VI-33.03.39
		<i>44.141</i>	<i>44.461</i>	<i>44.595</i>	
2. Vrede, veiligheid en stabiliteit					
BZ	02.03 Wapenbeheersing	1.941	3.252	3.252	V-02.03
	02.04 Bevordering van veiligheid, stabiliteit en rechtsorde in internationaal verband	72.076	75.301	75.301	V-02.04
	02.05 Bevordering van transitie in prioritaire gebieden	7.822	11.314	11.205	V-02.05
BHOS	04.01 Humanitaire hulp	260.831	361.000	369.000	XVII-04.01
	04.02 Opvang en bescherming in de regio en migratiesamenwerking	0	0	172.000	XVII-04.02
	04.03 Veiligheid en rechtstaatontwikkeling	272.295	424.788	235.243	XVII-04.03
	04.04 Noodhulpfonds	142.615	8.000	0	XVII-04.04
	05.03 Bijdrage aan migratie en ontwikkeling	26.435	44.000	0	XVII-05.03
JenV	31.03.21 Kwaliteit, Arbeidsvoorwaarden en ICT politie; internationale samenwerkingsoperaties	8.512	8.600	8.600	VI-31.03.21
		<i>792.527</i>	<i>936.255</i>	<i>874.601</i>	
3. Effectieve Europese samenwerking					
BZ	03.02 Europees ontwikkelingsfonds	192.480	229.469	234.281	V-03.02
	03.03 Een hechtere Europese waardengemeenschap	3.920	3.888	3.888	V-03.03
Toerek.	EU-begroting	329.867	329.867	329.867	Toerekening
		<i>526.267</i>	<i>563.224</i>	<i>568.036</i>	
4. Consulaire belangenbehartiging en het internationaal uitdragen van Nederlandse waarden en belangen					
BZ	04.04 Uitdragen Nederlandse waarden en belangen	88	136	136	V-04.04
		<i>88</i>	<i>136</i>	<i>136</i>	
5. Duurzame economische ontwikkeling, handel en investeringen					
BHOS	01.01 Duurzaam handels- en investeringssysteem, incl. MVO	4.587	23.145	19.075	XVII-01.01
	01.03 Versterkte private sector en arbeidsmarkt in ontwikkelingslanden	335.735	333.035	379.545	XVII-01.03
	01.04 Dutch Good Growth Fund	43.629	72.650	0	XVII-01.04
		<i>383.951</i>	<i>428.830</i>	<i>398.620</i>	
6. Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid, water en klimaat					
BHOS	02.01 Voedselzekerheid	341.528	337.295	339.295	XVII-02.01
	02.02 Water	195.426	199.283	193.714	XVII-02.02
	02.03 Klimaat	126.369	169.178	189.318	XVII-02.03
lenW	23.01 Meteorologie, seismologie en aardobservatie (contributie WMO)	35	35	35	XII-23.01

Begroting	Omschrijving	2017	2018	2019	Artikel
EZK	6.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (w.o. FAO en UNEP)	4.114	4.133	0	XIII-6.95
LNV	11.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (w.o. FAO en UNEP)	0	0	4.133	XVI-16.95
		<i>667.472</i>	<i>709.924</i>	<i>726.495</i>	

Begroting	Omschrijving	2017	2018	2019	Artikel
7. Sociale vooruitgang (incl. onderwijs)					
BHOS	03.01 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	430.866	443.073	428.473	XVII-03.01
	03.02 Vrouwenrechten en gendergelijkheid	43.876	52.539	52.439	XVII-03.02
	03.03 Maatschappelijk middenveld	206.900	219.304	220.270	XVII-03.03
	03.04 Onderwijs	30.893	69.800	64.300	XVII-03.04
OCW	06.70 Hoger beroepsonderwijs	2.858	2.873	2.873	VIII-06.70
	07.70/76 Wetenschappelijk onderwijs	42.160	44.380	44.380	VIII-07.70/76
	16.70 Onderzoek en wetenschappen; WOTRO	454	454	454	VIII-16.70
EZK	7.35 Groen onderwijs van hoge kwaliteit (o.a.ISRIC)	1.251	0	0	XIII-17.35
		<i>759.258</i>	<i>832.423</i>	<i>813.189</i>	

8. Versterkte kaders voor ontwikkeling

BHOS	05.01 Multilaterale samenwerking	150.637	122.266	131.057	XVII-05.01
	05.02 Overig armoedebeleid	115.336	13.300	64.070	XVII-05.02
	05.04 Nog te verdelen i.v.m. wijzigingen BNI en/of toerekeningen	0	40.551	101.248	XVII-05.04
Financiën	04.50.01 Deelname aan internationale instellingen; Mult. Ontw. Banken en Fondsen	3.132	0	0	IXB-04.50.01
	04.50.05 Deelname aan internationale instellingen; AIIB	31.977	28.044	28.043	IXB-04.50.05
	04.50.07 IBRD (onderdeel Wereldbank)	0	0	0	IXB-04.50.07
	04.50.08 IFC (onderdeel Wereldbank)	0	0	0	IXB-04.50.08
	04.50.09 IDA (onderdeel Wereldbank)	0	215.676	290.722	IXB-04.50.09
Toerek.	Opvang asielzoekers	736.560	440.033	419.953	Toerekening
		<i>1.037.642</i>	<i>859.870</i>	<i>1.035.093</i>	

9. Overige uitgaven

BZ	07.01 Apparaat	275.514	282.116	269.616	V-07.01
		<i>275.514</i>	<i>282.116</i>	<i>269.616</i>	

Totaal ODA binnen HGIS	4.486.860	4.657.239	4.730.381		
ODA buiten HGIS (instituten LNV)	4.725	4.725	4.725		
TOTAAL ODA	4.491.585	4.661.964	4.735.106		

Bijlage 5: De geplande ODA-uitgaven BHOS-begroting per regio In 2019

Vanwege de vernieuwde geografische focus van het BHOS-beleid (BHOS-nota «Investeren in perspectief») is de indeling van deze bijlage gewijzigd. Naast het eerdere overzicht van de aan ambassades te delegeren landenbudgetten en soms ook gedelegeerde budgetten voor een regio (zoals de Hoorn van Afrika en het Grote Merengebied), geeft de bijlage met ingang van de HGIS-nota 2019 ook een inschatting per regio van uitgaven vanuit de centrale budgetten. De HGIS-nota en het HGIS-jaarverslag bieden zo voortaan het overzicht van de in het beleid aangekondigde verschuivingen van ODA-middelen naar de focus-regio's West-Afrika/Sahel, Hoorn van Afrika, Midden-Oosten en Noord-Afrika (MENA). Daarbij is de ordening op thema gehandhaafd, in lijn met het thematische karakter van de BHOS-begroting. Omdat centrale budgetten doorgaans niet vooraf naar land of regio zijn verdeeld, moeten de gepresenteerde cijfers gezien worden als een inschatting en niet als exacte bedragen. De tabel in het HGIS-jaarverslag zal vervolgens de gerealiseerde geografische allocaties in het betreffende jaar weergeven.

Een belangrijke kanttekening bij de tabel voor 2019 is dat hierin de nieuwe geografische accenten van het BHOS-beleid nog niet volledig tot uitdrukking kunnen komen. De reden is dat de financiële doorvertaling naar land- en regioniveau van de in mei jongstleden gepresenteerde beleidsnota niet eerder dan aan het eind van dit kalenderjaar bekend is, bij de vaststelling van de jaarplannen en de meerjarige inzet van posten en op thema's. Aanpassingen zijn echter in voorbereiding, waaronder het beschikbaar stellen van budgetten voor de nieuwe focuslanden Libanon, Jordanië en Irak (vooral gerelateerd aan begrotingsartikel 4.2 – vluchtelingenopvang in de regio en migratiesamenwerking) en voor een beperkt aantal andere landen in de nieuwe focusregio's (zoals Tunesië en Niger). Ook wordt gewerkt aan schema's voor verantwoorde vermindering c.q. afschaling van budgetten voor Indonesië, Ghana, Mozambique, Benin en Rwanda. Voorafgaand aan het debat over de BHOS-begroting van 2019 zal de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking in een Kamerbrief een tussenstand presenteren van dit proces van aanpassing van beleid.

Een tweede kanttekening betreft de reikwijdte van de tabel. Niet alle centrale uitgaven zijn direct aan een regio toerekenbaar. Zo is onder meer Humanitaire Hulp niet opgenomen. Humanitaire Hulp wordt geboden waar deze nodig is; het is vooraf niet te bepalen in welke regio deze middelen worden besteed. Wel stuurt de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking elk voorjaar een brief naar de Kamer met een indicatieve planning. Ook budgetten die revolveren bij een uitvoerder zijn geen onderdeel van geplande begrotingsuitgaven en zijn daarom niet opgenomen. Dit geldt bijvoorbeeld voor fondsen op het terrein van private sector ontwikkeling, zoals DRIVE en DGGF.

Regio Sahel / West-Afrika	2019
Mali	
1.3 Versterkte private sector en arbeidsmarkt in ontwikkelingslanden	1.000.000
2.2 Water	9.000.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	15.500.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	7.000.000
totaal	32.500.000
Inzet in deze regio vanuit centrale budgetten	
1.3 Versterkte private sector en arbeidsmarkt in ontwikkelingslanden	25.000.000
2.1 Voedselzekerheid	11.000.000
2.2 Water	20.000.000
2.3 Klimaat	3.000.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	52.000.000
3.2 Vrouwenrechten en gendergelijkheid	7.000.000
3.3 Maatschappelijk middenveld	33.000.000
3.4 Onderwijs	10.000.000
4.2 Opvang en bescherming in de regio en migratiesamenwerking	16.000.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	10.000.000
totaal	187.000.000
Totaal Regio Sahel / West-Afrika	219.500.000

Regio Hoorn van Afrika	2019
Ethiopië	
2.1 Voedselzekerheid	38.900.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	18.074.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	963.000
totaal	57.937.000
Kenia	
1.3 Versterkte private sector en arbeidsmarkt in ontwikkelingslanden	1.500.000
2.1 Voedselzekerheid	1.700.000
2.2 Water	2.600.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	500.000
totaal	6.300.000
Oeganda	
2.1 Voedselzekerheid	13.000.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	3.000.000
totaal	16.000.000
Zuid-Soedan	
2.1 Voedselzekerheid	4.500.000
2.2 Water	4.500.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	10.500.000
totaal	19.500.000
Regionaal Hoorn van Afrika	
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	6.913.000
totaal	6.913.000
Inzet in deze regio vanuit centrale budgetten	
1.3 Versterkte private sector en arbeidsmarkt in ontwikkelingslanden	60.000.000
2.1 Voedselzekerheid	26.000.000
2.2 Water	16.000.000
2.3 Klimaat	15.000.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	48.000.000
3.2 Vrouwenrechten en gendergelijkheid	6.000.000
3.3 Maatschappelijk middenveld	31.000.000
3.4 Onderwijs	9.000.000
4.2 Opvang en bescherming in de regio en migratiesamenwerking	26.000.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	30.000.000
totaal	267.000.000
Totaal Regio Hoorn van Afrika	373.650.000

Regio MENA	2019
Jemen	
2.2 Water	2.000.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	4.500.000
3.2 Vrouwenrechten en gendergelijkheid	200.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	4.500.000
totaal	11.200.000
Palestijnse gebieden	
1.3 Versterkte private sector en arbeidsmarkt in ontwikkelingslanden	1.000.000
2.1 Voedselzekerheid	6.400.000
2.2 Water	4.000.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	7.450.000
totaal	18.850.000
Inzet in deze regio vanuit centrale budgetten	
1.3 Versterkte private sector en arbeidsmarkt in ontwikkelingslanden	30.000.000
2.1 Voedselzekerheid	4.000.000
2.2 Water	4.000.000
2.3 Klimaat	2.000.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	24.000.000
3.2 Vrouwenrechten en gendergelijkheid	3.000.000
3.3 Maatschappelijk middenveld	15.000.000
3.4 Onderwijs	4.000.000
4.2 Opvang en bescherming in de regio en migratiesamenwerking	71.000.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	35.000.000
totaal	192.000.000
Totaal Regio MENA	222.050.000

Regio Grote Meren	2019
Burundi	
2.1 Voedselzekerheid	18.100.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	5.400.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	3.000.000
totaal	26.500.000
Democratische Republiek Congo	
3.2 Vrouwenrechten en gendergelijkheid	600.000
totaal	600.000
Rwanda	
2.1 Voedselzekerheid	31.000.000
2.2 Water	8.000.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	6.300.000
totaal	45.300.000
Regionaal Grote Meren	
2.1 Voedselzekerheid	9.300.000
2.2 Water	5.500.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	4.500.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	4.500.000
totaal	23.800.000
Inzet in deze regio vanuit centrale budgetten	
1.3 Versterkte private sector en arbeidsmarkt in ontwikkelingslanden	10.000.000
2.1 Voedselzekerheid	4.000.000
2.2 Water	2.000.000
2.3 Klimaat	4.000.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	28.000.000
3.2 Vrouwenrechten en gendergelijkheid	7.000.000
3.3 Maatschappelijk middenveld	17.000.000
3.4 Onderwijs	5.000.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	10.000.000
totaal	87.000.000
Totaal Regio Grote Meren	183.200.000

Regio Azië	2019
Afghanistan	
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	20.000.000
totaal	20.000.000
Bangladesh	
2.1 Voedselzekerheid	10.100.000
2.2 Water	25.200.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	6.000.000
3.2 Vrouwenrechten en gendergelijkheid	2.500.000
totaal	43.800.000
Indonesië	
1.3 Versterkte private sector en arbeidsmarkt in ontwikkelingslanden	400.000
2.1 Voedselzekerheid	2.500.000
2.2 Water	5.000.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	3.500.000
totaal	11.400.000
Inzet in deze regio vanuit centrale budgetten	
1.3 Versterkte private sector en arbeidsmarkt in ontwikkelingslanden	39.000.000
2.1 Voedselzekerheid	6.000.000
2.2 Water	8.000.000
2.3 Klimaat	5.000.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	55.000.000
3.2 Vrouwenrechten en gendergelijkheid	7.000.000
3.3 Maatschappelijk middenveld	35.000.000
3.4 Onderwijs	10.000.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	9.000.000
totaal	174.000.000
Totaal Regio Azië	249.200.000

Regio Afrika – overig	2019
Benin	
2.1 Voedselzekerheid	11.850.000
2.2 Water	15.000.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	7.000.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	500.000
totaal	34.350.000
Ghana	
1.3 Versterkte private sector en arbeidsmarkt in ontwikkelingslanden	3.500.000
2.1 Voedselzekerheid	9.700.000
2.2 Water	6.000.000
totaal	19.200.000
Mozambique	
2.1 Voedselzekerheid	10.050.000
2.2 Water	10.113.000
2.3 Klimaat	500.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	13.000.000
3.2 Vrouwenrechten en gendergelijkheid	1.000.000
totaal	34.663.000
Regionaal Afrika	
2.2 Water	1.500.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	8.000.000
totaal	9.500.000
Inzet in deze regio vanuit centrale budgetten	
1.3 Versterkte private sector en arbeidsmarkt in ontwikkelingslanden	58.000.000
2.1 Voedselzekerheid	14.000.000
2.2 Water	15.000.000
2.3 Klimaat	6.000.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	76.000.000
3.2 Vrouwenrechten en gendergelijkheid	10.000.000
3.3 Maatschappelijk middenveld	48.000.000
3.4 Onderwijs	14.000.000
4.3 Veiligheid en Rechtstaatontwikkeling	27.000.000
totaal	268.000.000
Totaal Regio Afrika – overig	365.713.000

Overig decentraal

Suriname

3.3 Maatschappelijk middenveld	2.000.000
5.2 Overig armoedebeleid	725.000
totaal	2.725.000

Bijlage 6: De non-ODA uitgaven naar beleidsthema

(BEDRAGEN X EUR 1.000)					
Begroting	Omschrijving	2017	2018	2019	Artikel
1. Versterkte internationale rechtsorde, eerbiediging van de mensenrechten en gastlandbeleid					
BZ	01.01 Goed functionerende internationale instellingen met een breed draagvlak	50.134	54.456	49.195	V-01.01
	01.02 Bescherming en bevordering van mensenrechten	20.598	22.097	25.847	V-01.02
	01.03 Gastlandbeleid internationale organisaties	0	0	4.050	V-01.03
JenV	33.03.10 Opsporing en vervolging; NFI	542	555	555	VI-33.03.10
	91.01.09 WIPO	229	252	252	VI-91.01.09
	91.01.07 Europol en Eurojust	19.412	35.193	22.193	VI-91.01.07
BZK	07.01 Werkgevers- en bedrijfsvoeringsbeleid	1.565	200	0	VII-07.01
lenW	17.01 Luchtvaart	1.119	1.311	1.311	XII-17.01
	18.01 Scheepvaart en havens	1.027	1.073	1.073	XII-18.01
		<i>94.626</i>	<i>115.137</i>	<i>104.476</i>	
2. Vrede, veiligheid en stabiliteit					
BZ	02.01 Goede internationale samenwerking ter bevordering van de eigen en bondgenootschappelijke veiligheid	17.493	13.215	11.015	V-02.01
	02.02 Bestrijding internationale criminaliteit en terrorisme	8.477	15.018	14.351	V-02.02
	02.03 Wapenbeheersing	8.235	7.703	7.542	V-02.03
	02.04 Bevordering van veiligheid, stabiliteit en rechtsorde in internationaal verband	120.569	149.761	151.526	V-02.04
	02.05 Bevordering van transitie in prioritaire gebieden	17.355	16.972	16.808	V-02.05
BHOS	04.01 Humanitaire hulp	1.075	1.191	1.017	XVII-04.01
Defensie	01.01.01 Crisisbeheersingsoperaties/BIV (inclusief contributies)	197.553	265.025	188.482	X-01.01.01
		<i>370.757</i>	<i>468.885</i>	<i>390.741</i>	
3. Effectieve Europese Samenwerking					
BZ	03.03 Een hechtere Europese waardengemeenschap	5.880	5.832	5.832	V-03.03
	03.04 Versterkte Nederlandse positie in de Unie	4.277	5.827	4.827	V-03.04
VWS	02.11.06 Beschikbaarheid en productveiligheid opdrachten	134	0	0	XVI-02.11
	02.11.07 Beschikbaarheid en productveiligheid bijdragen aan agentschappen	2.700	2.700	2.700	XVI-02.11
	04.40.09 Zorgbreed beleid; inrichten uitvoeringsactiviteiten; bijdragen aan medeoverheden	0	1.500	1.000	XVI-04.40
Toerek.	EU-begroting	75.733	75.733	75.733	Toerekening
		<i>88.724</i>	<i>91.592</i>	<i>90.092</i>	
4. Consulaire belangenbehartiging en het internationaal uitdragen van Nederlandse waarden en belangen					
BZ	04.01 Consulaire dienstverlening in het buitenland	13.607	17.750	13.945	V-04.01
	04.02 Samen met (keten)partners het personenverkeer reguleren	6.681	9.829	9.049	V-04.02
	04.03 Grotere buitenlandse bekendheid met de Nederlandse cultuur	6.567	7.856	7.706	V-04.03
	04.04 Uitdragen Nederlandse waarden en belangen	18.682	21.000	19.470	V-04.04
	04.05 Gastlandbeleid internationale organisaties	3.442	6.267	0	V-04.05

Begroting	Omschrijving	2017	2018	2019	Artikel
OCW	08.77 Internationaal onderwijs; Bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken; cultuur	426	426	426	XIII-08.77
	14.71/76 Cultuur; subsidies	4.640	4.617	4.617	XIII-14.71
		<i>54.045</i>	<i>67.745</i>	<i>55.213</i>	
5. Duurzame economische ontwikkeling, handel en investeringen					
BHOS	01.01 Duurzaam handels- en investeringssysteem, incl. MVO	10.184	11.878	11.478	XVII-01.01
	01.02 Versterkte Nederlandse Handels- en Investeringspositie	73.633	97.015	107.919	XVII-01.02
	01.03 Versterkte private sector en arbeidsmarkt in ontwikkelingslanden	4.226	6.428	6.272	XVII-01.03
EZK	1.55 Opdrachten	0	136	149	XIII-11.55
	1.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	2.401	2.572	2.572	XIII-11.95
	2.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	1.389	2.401	2.384	XIII-13.95
		<i>91.833</i>	<i>120.430</i>	<i>130.774</i>	
6. Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid, water en klimaat					
BHOS	02.03 Klimaat	1.451	1.850	1.150	XVII-02.03
lenW	11.01 Integraal waterbeleid (Partners voor Water)	9.251	15.231	14.411	XII-11.01
	19.02 Internationaal beleid, coordinatie en samenwerking	4.902	7.795	5.552	XII-19.02
	23.01 Meteorologie, seismologie en aardobservatie (contributie WMO)	836	905	905	XII-23.01
	97.01 lenW-brede programmamiddelen	1	0	0	XII-97.01
EZK	4.55 Opdrachten	434	343	309	XIII-04.55
	4.95 Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	576	1.649	1.449	XIII-04.95
	6.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (w.o. FAO en UNEP)	5.861	6.261	0	XIII-06.95
	6.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (Overig)	0	0	0	XIII-06.95
	8.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	1.103	1.338	0	XIII-08.95
LNV	11.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (w.o. FAO en UNEP)	0	0	6.131	XIII-1.95
	11.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (Overig)	0	0	0	XIII-1.95
	12.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	0	0	1.188	XIII-3.95
		<i>24.415</i>	<i>35.372</i>	<i>31.095</i>	
7. Sociale vooruitgang (incl. onderwijs)					
BHOS	03.01 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en HIV/aids	1.465	1.611	1.611	XVII-03.01
OCW	07.70/76 Wetenschappelijk onderwijs	6.841	7.057	7.057	VIII-07.70/76
	08.71 Internationaal onderwijs;Subsidies	186	196	196	VIII-08.71
	08.76 Internationaal onderwijs; Bijdragen (inter)nationale organisaties: overige	185	185	185	VIII-08.76
EZK	7.35 Groen onderwijs van hoge kwaliteit (o.a.ISRIC)	80	0	0	XIII-17.35
VWS	09.12.07 Algemeen; bijdrage aan agentschappen	0	879		XVI-09.12.07
	09.12.10 Algemeen; bijdrage aan internationale organisaties/WHO-partnerschap	3.728	2.989	3.868	XVI-09.12.10
		<i>12.485</i>	<i>12.917</i>	<i>12.917</i>	
8. Versterkte kaders voor ontwikkeling					

Begroting	Omschrijving	2017	2018	2019	Artikel
BHOS	05.02 Overig armoedebeleid	1.724	6.892	7.630	XVII-05.02
Financiën	04.52.01 Technische assistentie	1.500	1.500	1.500	IX-04.52.01
	04.50.05 Deelname aan internationale instellingen; AIB	2.921	5.743	5.744	IX-04.50.01
	04.55.01 Technische assistentie subsidies	0	0	0	IX-04.55.01
		<i>6.145</i>	<i>14.135</i>	<i>14.874</i>	
9. Overige uitgaven					
BZ	Geheim	0	0	0	V-05.01
	Nominaal en onvoorzien	0	6.194	25.868	V-06.01
	Apparaat	472.958	511.096	471.124	V-07.01
Div. dept.	Attachés	59.712	83.011	76.314	Div. Begrotingen
		<i>532.670</i>	<i>600.301</i>	<i>573.306</i>	
Totaal non-ODA		1.275.700	1.526.514	1.403.488	

Bijlage 7: Internationale Klimaatfinanciering voor ontwikkelingslanden 2019

In het Klimaatakkoord van Parijs hebben de rijke landen hun toezegging uit 2009 om ontwikkelingslanden te ondersteunen bij hun investeringen op het terrein van klimaat herbevestigd. Het moet daarbij vanaf 2020 gaan om USD 100 miljard per jaar. Tevens is overeengekomen dat de ontwikkelde landen aangeven op welke wijze de klimaatfinanciering collectief wordt opgeschaald in de aanloop naar 2020. Omdat er nog geen internationaal overeengekomen richtlijnen bestaan, wordt er in UNFCCC-verband gewerkt aan een definitie en gemeenschappelijke rapportage voor klimaatfinanciering.

Nederland wil de komende jaren blijven werken aan geleidelijke stijging van de publieke en private klimaatuitgaven. Hiertoe wordt een Nationale Fonds voor klimaat en ontwikkeling opgezet waarin EUR 40 miljoen per jaar wordt geïnvesteerd. Daarnaast krijgt het beleidsartikel voor klimaat in 2019 EUR 20 miljoen extra om klimaatactie in ontwikkelingslanden te ondersteunen. Met deze extra investeringen is de verwachting dat Nederland in 2019 EUR 470 miljoen aan publieke klimaatrelevante uitgaven voor ontwikkelingslanden kan realiseren. Daarnaast is het streven EUR 460 miljoen aan private klimaatfinanciering te mobiliseren door middel van het Nationale Fonds voor klimaat en ontwikkeling, publiek-private partnerschappen, multilaterale klimaatfondsen, multilaterale ontwikkelingsbanken en FMO.

Internationale samenwerking op het terrein van klimaat richt zich op vergroting van de weerbaarheid van gemeenschappen tegen de gevolgen van klimaatverandering. Dit gebeurt vooral binnen de speerpunten voedselzekerheid en water en via het Nationale Fonds voor klimaat en ontwikkeling. Daarnaast wordt ingezet op vergroening van de economie en reductie van CO₂-uitstoot door bevordering van toegang tot hernieuwbare energie, het tegengaan van ontbossing en het behoud van ecosystemen. Voor het bereiken van resultaten wordt onder andere samengewerkt met het bedrijfsleven, NGO's, kennisinstellingen, FMO, multilaterale klimaatfondsen en ontwikkelingsbanken.

In onderstaande tabel wordt op hoofdlijnen een indicatie gegeven van de klimaatfinanciering in 2019. Bij de verantwoording over 2019 zal worden gerapporteerd over de gerealiseerde klimaatuitgaven ten behoeve van ontwikkelingslanden.

Klimaatfinanciering voor ontwikkelingslanden 2019 (bedragen x EUR miljoen):

Artikel BHOS-begroting	Indicatie 2019
1. Duurzame economische ontwikkeling, handel en investeringen	50
2. Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid, water en klimaat	
2.1 Voedselzekerheid	95
2.2 Water	70
2.3 Klimaat	145
3. Sociale vooruitgang (incl. onderwijs)	40
Overig	
Internationale financiële instellingen en VN	70
Totaal	470
Gemobiliseerd privaat kapitaal	460

Bijlage 8: Internationale inspanningen voor migratie 2019

Deze bijlage licht de verwachte HGIS-uitgaven in 2019 toe op het gebied van migratie. Eerst wordt per begrotingsartikel een overzicht gegeven van de financiële inspanningen die volledig gericht zijn op migratie. Vervolgens wordt stilgestaan bij instrumenten en programma's die gedeeltelijk aan vluchtelingen of migratie gerelateerd zijn.

1. Begrotingsartikelen die volledig gericht zijn op migratie en opvang in de regio

Artikel	Budget	2019	
		EUR in mln.	waarvan ODA
06.37.02	Asieltoerekening	420	420
17.04.02	Migratiesamenwerking en ontwikkeling	34	34
	Opvang in de regio	138	138
	Totaal	592	592

Asieltoerekening: eerstejaarsopvang van asielzoekers uit DAC-landen in Nederland (JenV-begroting)

In de begroting van Justitie en Veiligheid staat wat de totale kosten voor asielopvang zijn en welk deel daarvan wordt toegerekend aan *Official Development Assistance* (ODA). Conform de richtlijnen van het OESO *Development Assistance Committee* (DAC) wordt de eerstejaarsopvang van asielzoekers in Nederland uit ODA-middelen gefinancierd. Deze HGIS-middelen worden alleen overgeheveld naar de JenV-begroting voor asielzoekers die afkomstig zijn uit landen die volgens de OESO DAC gelden als ontwikkelingslanden. Voor 2019 houdt het kabinet rekening met een asielinstroom van 23.950, waarvan 2.000 zogenaamde zij-instroom. De aan ODA toegerekende kosten worden onder andere berekend op basis van de kostprijs van het COA, het verwachte aantal asielzoekers uit DAC-landen en de verwachte opvangduur.

Migratie en ontwikkeling (BHOS-begroting)

Er is EUR 34 miljoen structureel beschikbaar voor *migratiesamenwerking en ontwikkeling* als onderdeel van het artikel *Vrede, veiligheid en duurzame ontwikkeling*. Nederland zet de komende jaren meer middelen in op migratiesamenwerking met derde landen, als onderdeel van de integrale aanpak van irreguliere migratie. Prioriteiten zijn de bescherming van de mensenrechten, het voorkomen van irreguliere migratie, het tegengaan van mensensmokkel en -handel, beter grensbeheer en het bevorderen van terugkeer en herintegratie. De inzet is vooral gericht op de belangrijkste transit- en herkomstlanden in Noordelijk Afrika, het Midden-Oosten en Westelijk Azië van waaruit Nederland de grootste migratiedruk ervaart.

Uit deze middelen worden zowel inspanningen binnen als buiten Nederland gefinancierd:

- Financiering van programma's van de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) in Nederland ter bevordering van vrijwillige terugkeer en herintegratie van ex-asielzoekers uit ontwikkelingslanden en de betrokkenheid van diaspora in Nederland bij ontwikkeling van hun herkomstlanden. We bevorderen de terugkeer van irreguliere migranten die niet langer rechtmatig in Nederland verblijven. Nederland steunt programma's die langs de belangrijkste migratierou-

- tes uitbuiting, mishandeling en (seksueel) geweld tegen (irreguliere) migranten tegengaan, onder meer in Niger en Libië. Vrouwen en meisjes zijn hierbij een punt van aandacht.
- Nederland helpt landen in noordelijk Afrika om mensensmokkel en mensenhandel beter te bestrijden en slachtoffers goed op te vangen. Ook worden in herkomstlanden bewustwordingscampagnes opgezet die potentiële migranten waarschuwen voor de risico's van irreguliere migratie.
 - Nederland draagt via programma's van de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) bij aan vrijwillige terugkeer en herintegratie van de vele (irreguliere) migranten die in Noord-Afrikaanse transitlanden zijn gestrand. Op die manier wordt hen een uitweg geboden uit hun penibele situatie en een alternatief voor de gevaarlijke overtocht richting Europa. Nederland werkt hierbij nauw samen met EU-partners en draagt bij via onder meer het EU Noodtrustfonds voor Afrika.
 - Nederland zet zowel in EU-verband als bilateraal in op brede samenwerking met herkomstlanden, met duidelijke afspraken over terugkeer. In dit kader financieren we activiteiten die belangrijk zijn voor betrokken ontwikkelingslanden en die bijdragen aan beter migratiemanagement.
 - Tot slot levert Nederland een bijdrage aan datacollectie over migratiestromen en onderzoek naar migratiemotieven en de effectiviteit van diverse interventies om de grondoorzaken van irreguliere migratie aan te pakken.

Vluchtelingenopvang in de regio

Nederland biedt steun aan ontwikkelingslanden die veel vluchtelingen opvangen, om de perspectieven van vluchtelingen en gastgemeenschappen te verbeteren. De focus ligt op Libanon, Jordanië, Irak en de Hoorn van Afrika. De inzet richt zich op:

- 1) **Versterkte bescherming**, met veel aandacht voor kwetsbare groepen (kinderen, vrouwen, mensen met een beperking): betere registratie en documentatie en meer rechten en vrijheden voor vluchtelingen; voorkomen en aanpakken van mishandeling, misbruik, uitbuiting, kinderarbeid, kindhuwelijken, overlevingsprostitutie; sociale protectie voor meest kwetsbare groepen.
- 2) **Uitbreiding en verbetering van onderwijsvoorzieningen.**
- 3) **Werk en inkomen:** steun voor vakopleidingen en beroepsonderwijs; bevorderen economische ontwikkeling en banengroei, o.a. door steun voor *start-ups* en MKB.

Alle programma's richten zich zowel op vluchtelingen als op even kwetsbare lokale bevolking. Daarnaast richt de inzet zich steeds op inclusie van vluchtelingen in lokale structuren en worden lokale voorzieningen uitgebreid en verbeterd om dit mogelijk te maken.

Om bovenstaande doelstellingen te bereiken is Nederland een partnerschap aangegaan met een vijftal organisaties, namelijk Wereldbank, IFC, ILO, UNICEF en UNHCR, die internationaal een voortrekkersrol spelen bij de uitvoering van de VN Vluchtelingencompact, voor de transformatie van een humanitaire naar een ontwikkelingsaanpak in landen die veel vluchtelingen opvangen. Het betreft een strategisch samenwerkingskader waarbinnen landenspecifieke programma's worden uitgewerkt.

2. Begrotingsartikelen die deels aan vluchtelingen of migratie gerelateerd zijn

Naast bovengenoemde middelen zijn er meerdere instrumenten die gedeeltelijk ingezet kunnen worden voor hulp aan vluchtelingen of voor de aanpak van de grondoorzaken die mensen doen besluiten hun land te verlaten, zoals onveiligheid of gebrek aan economisch perspectief. Hieronder worden de meest relevante begrotingsartikelen genoemd. Het is op voorhand niet aan te geven welke bedragen voor vluchtelingen zullen worden ingezet vanuit bijvoorbeeld de noodhulpmiddelen. Daarom worden in plaats van de specifieke uitgaven voor vluchtelingen en/of migratie de begrotingsstanden van de artikelen genoemd. Om dezelfde reden is er geen totaalbedrag opgenomen in de tabel.

Artikel	Budget	2019	
		EUR in mln.	waarvan ODA
05.02.04	Stabiliteitsfonds	91	55
05.02.05	Nederlands fonds voor regionale partnerschappen (NFRP); Shiraka en Matra	28	11
05.03.02	Europees ontwikkelingsfonds	234	234
17.04.01	Humanitaire hulp, inclusief bijdragen aan UNHCR, UNRWA en WFP	370	369

Stabiliteitsfonds (BZ-begroting)

Het Stabiliteitsfonds is een instrument om activiteiten op het snijvlak van vrede, veiligheid en ontwikkeling te ondersteunen op een snelle en flexibele manier. De aandacht gaat voornamelijk uit naar gebieden met reële veiligheidsdreigingen, veelal instabiele landen die dreigen af te glijden naar een gewelddadig conflict, en naar post-conflictsituaties. Vanuit het Stabiliteitsfonds worden projecten gefinancierd die mede relevant zijn voor de aanpak van grondoorzaken van migratie. Voorbeelden zijn projecten die zich richten op hervorming van de veiligheidssector (*security sector reform*), voorkomen van gewelddadig extremisme (*preventing violent extremism*), conflictpreventie (*early warning & early action*) en implementatie van VNVR Resolutie 1325 (*vrouwen, vrede en veiligheid*).

NFRP (BZ-begroting)

De overgang naar democratie in de Arabische regio is een langdurig proces met voor- en achteruitgang. Nederland steunt deze processen met het programma Shiraka (wat partnerschap betekent in het Arabisch). Shiraka streeft naar blijvende veranderingen in de positie van de burger en in de relatie tussen burger en overheid in de Arabische regio en past daarmee ook bij de aanpak van grondoorzaken. Met Shiraka helpt Nederland de Arabische regio bijvoorbeeld met (A) lokale maatschappelijke initiatieven, bijvoorbeeld op het gebied van vakbondsrechten en persvrijheid; (B) capaciteitsopbouw van politieke organisaties door samenwerking van Nederlandse politieke partijen met lokale politieke partijen; (C) overheidssamenwerking bijvoorbeeld gericht op mensenrechten, goed bestuur, economische ontwikkeling en versterking van de verantwoording van overheden tegenover de burgers.

Europees Ontwikkelingsfonds (BZ-begroting)

Het Europees Ontwikkelingsfonds (EOF) is bestemd voor de economische en sociale ontwikkeling van landen uit Afrika, de Caraïben en de Stille Oceaan (ACS) en de landen en gebieden overzee (LGO). Het EOF heeft echter ook bijgedragen aan het EU-noodtrustfonds (*EU Trust Fund for Africa*, het EUTF) dat tijdens de Valletta migratietop in november 2015 werd opgericht. Het EU-noodtrustfonds is gericht op het bevorderen van stabiliteit, de aanpak van de grondoorzaken van irreguliere migratie, bescherming en opvang in de regio, de aanpak van mensenhandel en mensensmokkel, migratiemanagement en het bevorderen van terugkeer en re-integratie.

Noodhulp en bijdragen UNHCR, UNRWA en WFP (BHOS-begroting)

Nederland verleent noodhulp aan slachtoffers van conflicten en rampen. Een deel van die slachtoffers is ontheemd. De Nederlandse humanitaire inspanningen zijn gericht op het redden van levens, het verminderen van menselijk lijden en het beschermen van menselijke waardigheid. Het is wenselijk om slachtoffers van conflicten en rampen zoveel mogelijk te helpen in de betreffende regio's. Ook in 2019 zal er sprake zijn van significante humanitaire inzet. Daarnaast wordt een groot deel van de Nederlandse bijdrage aan internationale organisaties zoals UNHCR, UNRWA en WFP gebruikt voor noodhulp aan ontheemden en vluchtelingen.

Overige relevante activiteiten gerelateerd aan migratie

Bovenstaand overzicht is niet uitputtend. Een groot deel van de Nederlandse inspanningen op het gebied van ontwikkelingssamenwerking en diplomatie is gericht op het bieden van perspectief via sociaaleconomische ontwikkeling, stabiliteit en de aanpak van ongelijkheid. Deze inspanningen gecombineerd met de diverse thematische programma's binnen ontwikkelingssamenwerking dragen ook bij aan de aanpak van grondoorzaken voor irreguliere migratie (bijv. veiligheid en rechtsorde, water, voedselzekerheid en seksuele en reproductieve gezondheid en rechten). Vanuit het beleidsthema veiligheid en rechtsorde is het *Addressing Root Causes funds* een goed voorbeeld. In 2016 zijn er vanuit dit fonds internationale en lokale NGO's geselecteerd die 21 programma's uitvoeren in 12 landen die zijn gericht op de aanpak van grondoorzaken van gewapend conflict, instabiliteit en irreguliere migratie (EUR 125 miljoen voor periode 2016–2021). Daarnaast kunnen Nederlandse bijdragen via andere internationale (financiële) instellingen ook deels aan vluchtelingen of migratie gerelateerd zijn.

In de nota «Investeren in Perspectief – Goed voor de wereld, goed voor Nederland» welke op 18 mei 2018 aan de Tweede Kamer is aangeboden, wordt ingegaan op de inzet van buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking – als integraal onderdeel van het buitenlands beleid – gericht op de bestrijding van de grondoorzaken van armoede, migratie, terreur en klimaatverandering. De nota sluit onder meer aan op de Integrale Migratieagenda.